

รายงานการวิจัย

ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้
เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์
จังหวัดสมุทรปราการ

Community Potentiality and Participation in Community Learning
Sources Implementation to Promote Education Mangement at
Phrasamut chedi District in Samutprakarn Province

นางเยาว์ อุทุมพร
จิรภัทร อาदनารี
ปรีชา ธนะวิบูลย์

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนจากงบประมาณแผ่นดิน
มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
ที่ได้รับการเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการฉบับนี้ สำเร็จได้จากความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้บริหารอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ ศึกษาพิเศษ ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ร่วมให้ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลสำหรับการวิจัย และขอบคุณผู้คุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือวิจัย

ขอขอบคุณผู้ให้ทุนในการทำวิจัยซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุวลักษณ์ เวชวิทยาลัง อธิการบดี รองศาสตราจารย์ ดร.วิไล ตั้งจิตสมคิด รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและพัฒนา และ ดร.พรศิริ กองนวล ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา ที่ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการวิจัย

นงเยาว์ อุทุมพร

ชื่อเรื่อง : ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ชื่อผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ อุทุมพร และคณะ

คำสำคัญ : ศักยภาพของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอพระสมุทรเจดีย์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 2) ศึกษาศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา 3) ศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 22 คน กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ของสำนักพัฒนาชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในอำเภอพระสมุทรเจดีย์จำนวน 440 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามและแนวคำถามสำหรับสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอพระสมุทรเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 40-60 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า อาศัยอยู่ในตำบลนาเกลือมากที่สุด ผลงานส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดมารุ่นต่อรุ่น กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์มีลักษณะที่แตกต่างกันคือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสืบทอดจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากครูอาจารย์ และการรับการฝึกอบรม สำหรับกรรมวิธีในการผลิตก็จะไม่ซับซ้อนเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่ายและใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น 2) ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในระดับสูงที่สุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับปานกลาง 3) แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา คือ จัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของเว็บไซต์และการจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิดีทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน จัดให้มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับควรมีนโยบายส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาอย่างจริงจัง

**Title: Community Potentiality and Participation in Community Learning Sources
Implementation to Promote Education Management at Phrasamut chedi District in
Samutprakarn Province**

Researcher: Assistant Professor Nongyao Utoomporn et al.

Keywords: potentiality of community participation with local intellect community at Phrasamut chedi District

The objectives of this research were to 1) study community learning sources for supporting education management in Phrasamutchedi District, Samutprakarn Province 2) study community potentiality and participate in using community learning sources to promote education management 3) develop the guidelines of using community learning sources to promote education management in Phrasamutchedi District, Samutprakarn Province. This was mixed-method participatory research. The my group samples consisted of 22 local wisdom experts, community leaders, educational and institution administrators, supervisors, teachers, staff of department of community development, and the committee of educational institutions, 440 people were selected to participate in the research at Phrasamutchedi District. The research tools included interview form, questionnaire, and guidelines for focus group discussion. Mean and standard deviation were figured out for analyzing quantitative data. The content analysis was used to analyze quantitative data. The results showed that 1)most of local intellect experts of Phrasamutchedi District were female aged 40-60 years and graduated in primary level or below. Most of them lived in Na Kleau. Most of their tasks required artisans' special skills anciently inherited from generation to generation. Learning process and accumulated experiences differently included self- access learning, ancestor's heritage, learning from teachers, instructors, and training. In terms of production procedures, they were not complicated but placed emphasis on easy completion and materials available in community 2) the community potentiality in using community learning sources to promote education was medium level. The item with the highest average value at "very" was community has willing to participate and promote the conservation of local intellect to sustain the community. For community participate using learning sources to promote education management, the overview picture and each listed item were at "fair". The guideline on using learning sources to promote education management was to create local intellectual data compilation. These local intellectual data should be collected in form of websites, documents, printed media, video visual, and computer assistance instruction. The exhibition of local intellectual data should be organized. Furthermore, the institutional executives should have policies seriously promoting local curriculum.

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาจะเป็นการพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ของประเทศที่สำคัญที่สุด ถ้าคนในประเทศได้รับการศึกษาที่ดีแล้วก็จะส่งผลต่อศักยภาพในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างมากโดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. (2555-2559) ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 1 การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางสังคม กลยุทธ์การวิจัยที่ 1 ปฏิรูปการศึกษาระบบการเรียนการสอน ทั้งในและนอกระบบตลอดจนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ระบบสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นด้วยการพัฒนาคน เด็กและเยาวชน แผนงานวิจัยที่ 1.3 การวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ จากยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่านโยบายของประเทศได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาของคนในชาติเป็นอย่างมาก ประกอบกับประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ซึ่งทำให้มีการแข่งขันกันสูงมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเงิน เศรษฐกิจ แรงงาน สังคม และอื่นๆ ซึ่งประเทศไทยจึงต้องเตรียมคนให้มีศักยภาพเพียงพอสำหรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยและมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา โดยการจัดการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชนและสถาบันทางสังคมต้องร่วมมือกันจัดให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพของตนเองได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการเรียนรู้และการสร้างลักษณะนิสัยแห่งการเรียนรู้ จึงถือเป็นหัวใจที่จะทำให้การพัฒนาผู้เรียนบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ โดยกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไว้ในอันที่จะนำ "ทรัพยากร" ที่มีอยู่ทั้งสถานที่ บุคลากร และงบประมาณ มาใช้เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ ทุกโอกาสตามความเหมาะสม และมาตรา 25 ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า "รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ" การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เป็นแหล่งความรู้ที่มีคุณค่าที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลความรู้มากขึ้นและสามารถเรียนรู้ได้ทั้งจากครูคน ครูเครื่อง และครูธรรมชาติ (กรมวิชาการ, 2544 ข: ความนำ)

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ดังกล่าว การจัดการศึกษาที่เหมาะสมควรส่งเสริมให้จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการ

สอน เพื่อพัฒนาศักยภาพให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และที่สำคัญคือการส่งเสริมให้นำคุณค่าจากสรรพสิ่งทั้งใกล้ตัวและไกลตัวซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษามาใช้ในการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ โดยมีการประสานความร่วมมือกับครอบครัวและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน มีความรักและภาคภูมิใจในชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง ชุมชนจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการศึกษาเพราะชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่ง ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ ซึ่งสุมน อมรวิวัฒน์(2544: 10) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายของการเชื่อมโยงประสบการณ์ ทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ที่มีคุณค่า สอดคล้องกับ พงนิเฑียมศักดิ์ (2543: 57) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ในวิถีชีวิตมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตเพราะแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในครอบครัว ชุมชน วัด และธรรมชาติ รวมทั้งผู้ให้ถ่ายทอดการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ปู่ ย่า ตายาย เพื่อน ครู พระ หมอพื้นบ้าน ต้นไม้ สัตว์ ทุกคน ทุกสิ่งในโลกล้วนถ่ายทอดการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ในชีวิต ถือได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกัน สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต แหล่งเรียนรู้จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของสถานศึกษาทุกแห่งเพื่อนำมาส่งเสริมและพัฒนาการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน โดยทุกฝ่ายในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาต้องร่วมมือกันสนับสนุนซึ่งกันและกันในการนำแหล่งเรียนรู้เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษา อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ,2544:9) แหล่งเรียนรู้เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นแหล่งที่ผู้เรียนสามารถศึกษาได้ตามอัธยาศัย ส่งเสริมความรู้ ความคิดและประสบการณ์แก่ผู้เรียน การจัดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายจะทำให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และสามารถใช้องค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาให้เกิดทักษะกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ตลอดชีวิต

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล/สมาคม แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบันและหน่วยงาน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเป็นการเชื่อมโยงความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิต ผ่านกระบวนการทางปัญญาจนตกผลึกเป็นองค์ความรู้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวจัดว่าเป็นพื้นฐานของความรู้ใหม่ๆ ในปัจจุบัน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญเหล่านี้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน จะเป็นการช่วยให้องค์ความรู้เหล่านั้นไม่เกิดการสูญหายและทำให้เด็กรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเองที่สืบทอดต่อกันมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไล กันทะใจ (2550: 88) ได้กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน พบว่า นักเรียนและชุมชนมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และ วรพจน์ อาหารัฐ (2550: 39) กล่าวว่า ภูมิปัญญากับการ

พัฒนาเด็กของไทยที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อที่สั่งสมมา และส่งผ่านออกมาเป็นกิจกรรม หลายฝ่ายเห็นความสำคัญของการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

อำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นอำเภอหนึ่งที่มีแหล่งการเรียนรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาที่หลากหลาย โดยอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับเขตบางขุนเทียน เขตทุ่งครุ (กรุงเทพมหานคร) และอำเภอพระประแดง มีคลองนา คลองสวน คลองกะอ้อม คลองตาสน คลองท่าเกวียน คลองบางจาก และคลองกะอ้อมในเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองสมุทรปราการ มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศใต้จรดอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อกับเขตบางขุนเทียนมีคลองขุนราชพินิจใจเป็นเส้นแบ่งเขต อำเภอพระสมุทรเจดีย์แบ่งการปกครองออกเป็น 5 ตำบลแต่ละตำบลแบ่งออกเป็นหมู่บ้านรวม 42 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลนาเกลือ 8 หมู่บ้าน ตำบลบ้านคลองสวนมี 4 หมู่บ้าน ตำบลแหลมฟ้าผ่ามี 13 หมู่บ้าน ตำบลปากคลองบางปลากด 4 หมู่บ้าน และตำบลในคลองบางปลากดมี 13 หมู่บ้าน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ เทศบาลจำนวน 2 แห่งคือ เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปากคลองบางปลากดทั้งตำบล และเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลแหลมฟ้าผ่าและตำบลในคลองบางปลากด องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 4 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาเกลือ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาเกลือทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคลองสวน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านคลองสวนทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมฟ้าผ่า ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแหลมฟ้าผ่า (นอกเขตเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า) และองค์การบริหารส่วนตำบลในคลองบางปลากด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลในคลองบางปลากด (นอกเขตเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า) มีสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์มีจำนวนรวม 24 โรงเรียน (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2556) อำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้หลากหลายสาขาทั้งสาขาศิลปกรรม งานประดิษฐ์ สาขาคหกรรม ด้านอาหาร รวมทั้งด้านศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ถือเป็นแหล่งทรัพยากรในชุมชนที่สามารถนำไปใช้เพื่อการจัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ตรงจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองตามความถนัดและความสนใจของตนเอง ก่อให้เกิดคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เกิดความรัก ความผูกพัน ภูมิใจในท้องถิ่นและชุมชนของตน ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และเป็นการดึงเอาความสามารถของชุมชนโดยเฉพาะในส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน

โจทย์/คำถามการวิจัย

1. แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการมีอะไรบ้าง
2. ศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการเป็นอย่างไร

3. แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ของอำเภอมะนัง จังหวัดยะลา
2. เพื่อศึกษาศักยภาพและสภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีการบูรณาการวิธีการต่างๆ ได้แก่ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลภาคสนาม การสร้างแบบสอบถาม เพื่อประเมินศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการศึกษา การจัดการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ระดับลึก

1. กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ประชาชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เป็นต้น ที่อาศัยอยู่ในอำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา แหล่งเรียนรู้ซึ่งตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล/สมาคม แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบันและหน่วยงาน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี ในการวิจัยนี้มุ่งศึกษาแหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอมะนัง จังหวัดยะลา โดยแบ่งตามประเภทสาขาภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ภูมิปัญญาสาขาเกษตร ได้แก่ ด้านอาหาร สาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้านการสืบเสาะตำราสมุนไพร เป็นต้น

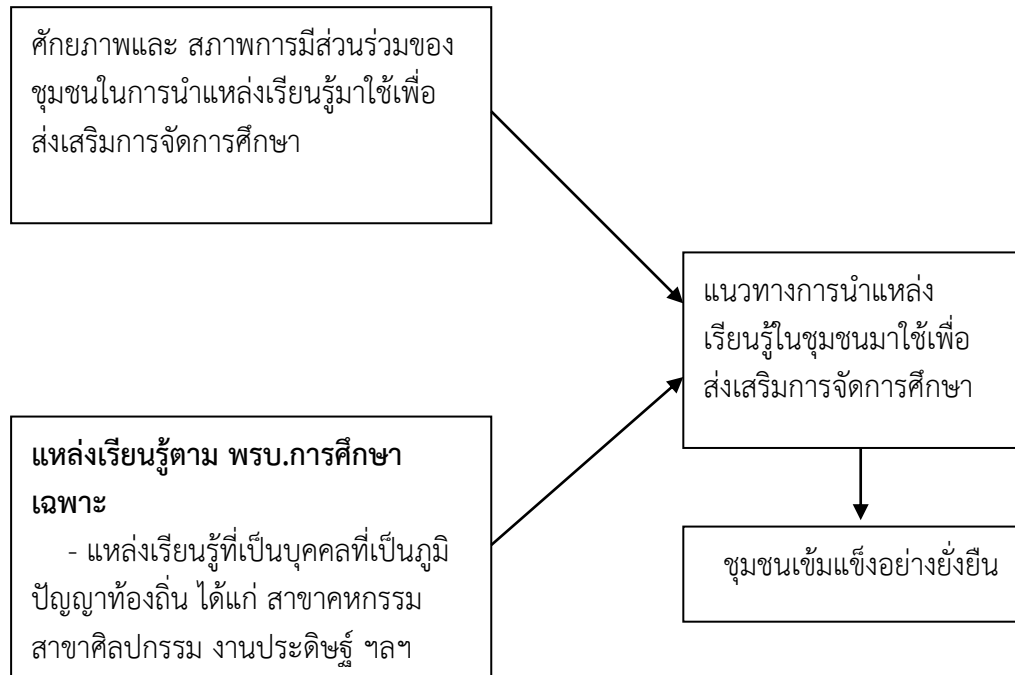
ศึกษาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา และศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

3. พื้นที่ในการศึกษา แหล่งเรียนรู้เฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

กรอบแนวความคิดในการวิจัยพัฒนาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา โดย

ใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ในที่นี้คือภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ ในที่นี้หมายถึง การนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาตั้งแต่ การสำรวจข้อมูล การให้ข้อมูล การพัฒนา การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอำนวยความสะดวก ต่างๆ ที่จะเข้าถึงข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับชุมชน ไกล่เคียง รวมถึงการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลในช่องทางต่างๆ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การร่วมมือกันของคนในชุมชนในการวิเคราะห์สภาพ ปัจจุบัน ปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ ร่วมกันการวางแผน ร่วมกันดำเนินการช่วยเหลือด้าน ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน อำนวยความสะดวก และร่วมกันประเมินผลให้ข้อคิดเห็นและให้ ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุง

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ ร่วมกัน

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร ความรู้และประสบการณ์ของบุคคลและสถานที่ เพื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่

2) พ.ศ.2545 แบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล/สมาคม แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบันและหน่วยงาน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลคือภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหัตถกรรม สาขาศิลปกรรม งานประดิษฐ์ ฯลฯ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของคนแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจจะมีการประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามช่วงเวลาจนอาจเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาอีกตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง บุคคลที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสุมทรี จ.สุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี ประสบความสำเร็จมีผลงานเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไป สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้แพร่หลายกับคนรุ่นต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอสุมทรี จ.สุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. ได้ข้อมูลศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา
3. ได้แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอสุมทรี จ.สุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งสถานศึกษา ผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ตอนที่ 2 หลักการและแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
- ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ตอนที่ 4 ความรู้เกี่ยวกับอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ
- ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

นกดล ฮมแสน (2546) ให้แนวคิดที่ว่า ศักยภาพของชุมชนเป็นขีดความสามารถหรือความพร้อมของกลุ่มบุคคลในชุมชนเดียวกันที่จะกระทำการใดๆ ให้เป็นผลสำเร็จ รวมถึงการแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน รวมไปถึงความสามารถในการประสานความร่วมมือภายในชุมชนโดยสามารถแก้ไขปัญหาที่มีมาจากภายนอกด้วยเพื่อประโยชน์โดยรวมของชุมชน โดยที่เชื่อกันว่า ชุมชนจะสามารถเป็นหน่วยสำคัญในการเติมชีวิตมนุษย์ให้บริบูรณ์ ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์ ได้แก่ สิทธิพื้นฐาน เอกสิทธิ์ และความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จะเกิดสัมฤทธิ์สูงสุดได้ ถ้ามีชุมชนเป็นฐานรองรับ

การที่บุคคลในชุมชนเข้ามารวมตัว ร่วมคิด ร่วมแก้ไขจะส่งผลให้เกิดประชาสังคมอันจะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพได้เพิ่มขึ้น ประชาสังคมเป็นการรวมตัวของบุคคลจากส่วนต่างๆ ของสังคมที่มีความคิด วัตถุประสงค์ในทิศทางเดียวกันเพื่อแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างโดยมีการติดต่อสื่อสารที่มีระบบ ซึ่งกระทำผ่านองค์กร กลไกและกระบวนการต่างๆ ในการจัดการที่เป็นเครือข่าย ซึ่งมีความผูกพัน สมานฉันท์ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มในที่สุดโดยองค์ประกอบของประชาสังคมสามารถสรุปได้ดังนี้ (สุวรรณี สิมะกรพันธ์ และคณะ, 2552: 7 – 12)

1. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งวิสัยทัศน์เป็นการมองอนาคตร่วมกันของผู้นำและสมาชิกในองค์กร และกำหนดจุดหมายปลายทางที่เชื่อมโยงกับภารกิจ ค่านิยม และความเชื่อเข้าด้วยกัน แล้วมุ่งสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ จัดหมายปลายทางดังกล่าวต้องชัดเจน ทำลาย มีพลังและความเป็นไปได้ โดยผู้นำต้องจัดลำดับความสำคัญของแต่ละเป้าหมายให้ชัดเจน ซึ่งผู้นำจะต้องสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิก และโดยทำให้สมาชิกรู้สึกเป้าหมายนั้นจะสามารถทำให้สำเร็จได้ (สุทธิ สิริกุล ณ อยุธยา, 2543 อ้างถึงใน สุวรรณี สิมะกรพันธ์ และคณะ, 2552)

2. ความรู้และการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง ความจริง กฎเกณฑ์และข้อมูลต่างๆ ที่มนุษย์ได้รับและรวบรวมสะสมไว้จากมวลประสบการณ์ต่างๆ ซึ่งข้อเท็จจริงที่มนุษย์สะสมไว้สามารถแปลงออกมาให้สามารถสังเกตได้และวัดได้

ความรู้และการเรียนรู้ที่เป็นความสามารถและทักษะในด้านสมรรถภาพทางสมองหรือสติปัญญาของคนในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ โดยเรียงลำดับขั้นตอนการเกิดพฤติกรรมที่ใช้ความสามารถง่ายๆ ไปหาพฤติกรรมที่ใช้ความสามารถยุ่งยากซับซ้อน แบ่งเป็น 6 ระดับคือ ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า แต่ละพฤติกรรมจะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยผู้ที่จะมีพฤติกรรมในด้านความเข้าใจ ต้องมีความรู้ความจำเป็นพื้นฐานมาก่อน หรือคนที่สามารถประเมินค่าได้ ต้องมีความรู้ในระดับ 1 – 5 มาก่อนเช่นกัน (นงเยาว์ อุทุมพร, 2553: 21-25)

3. การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะ สมาชิกของสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน พัฒนาการรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตของตนด้วยตนเอง และในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในช่วงต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาดังนี้ 1) ร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา 2) ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนา 3) ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนา 4) ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา

4. การติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารเป็นการแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างบุคคล ตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งจะเกิดขึ้นหรือเป็นผลสำเร็จ มีความเข้าใจตรงกัน เมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีการรับรู้ความต้องการ และทัศนคติอย่างเดียวกัน การติดต่อสื่อสารจึงเป็นการส่งข้อมูลข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือหลายคน เพื่อให้เข้าใจความหมายของสารที่ส่งไป การติดต่อสื่อสารสามารถจำแนกได้ ตามทิศทางการสื่อสารเป็น 2 ทิศทางคือ (กิดานันท์ มลิทอง, 2540)

4.1 การติดต่อสื่อสารทางเดียว เป็นการส่งข่าวสารหรือการสื่อความหมายไปยังผู้รับ แต่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่ผู้รับไม่สามารถตอบสนองได้ทันทีกับผู้ส่ง แต่อาจจะมีผลป้อนกลับไปยังผู้ส่งในภายหลังได้

4.2 การติดต่อสื่อสารสองทาง เป็นการสื่อสารหรือการสื่อความหมายที่ผู้รับมีโอกาสตอบสนองมายังผู้ส่งได้ทันที โดยที่ผู้ส่งและผู้รับอาจจะอยู่ต่อหน้ากันหรืออาจอยู่คนละสถานที่ก็ได้ แต่ทั้งสองฝ่ายมีการเจรจาโต้ตอบกันไปมา

5. ความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะพลเมือง ความรับผิดชอบคือการยอมรับและสำนึกในการกระทำของตน การยอมรับผลแห่งการกระทำของตนด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลร้าย ไม่ว่าจะเป็นกระทำผิดหรือถูก โดยไม่ปิดความรับผิดชอบของตนไปยังผู้อื่น และพร้อมที่จะ

ปรับปรุงแก้ไขให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติสอดคล้องกับจริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคม

1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้น ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527 อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะ สมาชิกของสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน พัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตของตนด้วยตนเอง และในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในช่วงต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาดังนี้

- ร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา
- ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนา
- ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนา
- ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา

Bryant and White (1982 อ้างถึงใน ชูชาติ พวงสมจิตร, 2540) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการซึ่งผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาได้รับโอกาสและได้ใช้โอกาสนั้นเพื่อแบ่งปันในสิ่งที่เขามี แสดงในสิ่งที่เขารู้สึกบ่งบอกในสิ่งที่เขาต้องการ และผนึกสิ่งเหล่านี้ทั้งหมดเพื่อกำหนดการดำเนินการให้ถึงซึ่ง อะไร ที่ไหน และอย่างไร เขาทั้งหลายคิดว่าพวกเขาจะได้อยู่ในฐานะที่ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานการพัฒนาต่าง ๆ น้อยที่สุด การมีส่วนร่วม อาจหมายถึง วิธีการที่จะไปสู่จุดหมายหรือเปรียบเสมือนจุดมุ่งหมายในตัวของมันเอง

การมีส่วนร่วมแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

การมีส่วนร่วมในแนวระดับ เป็นการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม กำหนดโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การมีส่วนร่วมแบบนี้ประชาชนจะเข้ามามีส่วนในความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายต่าง ๆ

การมีส่วนร่วมในแนวตั้ง การที่ประชาชนมีความสัมพันธ์ในเรื่องต่าง ๆ กับผู้นำหรือเจ้าหน้าที่เพื่อได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน

การมีส่วนร่วมในการบริหาร เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นทั้งในแนวนอนและแนวตั้งอาจเป็นแบบของกิจกรรมที่กลุ่มผลประโยชน์กำหนดการตัดสินใจในการบริหาร แต่มีการเข้าไปร่วมมากกว่า 2 แบบข้างต้น

Caayupan (1982 อ้างถึงใน ชูชาติ พวงสมจิตร์, 2540) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนามีโอกาสและใช้โอกาส มีส่วนในการแสดงความรู้สึก บ่งบอก ความต้องการ และประสานสิ่งเหล่านี้ทั้งหมดเพื่อวางแผนดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ตามสถานที่ และวิธีที่ผู้ได้รับประโยชน์คิดไว้ โดยได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานพัฒนาน้อยที่สุด

Frank Lisk (1985 อ้างถึงใน ชูชาติ พวงสมจิตร์, 2540) การมีส่วนร่วม เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งแรงแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับ และทุกรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือกการบริหารและการประเมินผลของแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่จะนำมายกระดับความเป็นอยู่ที่สูงขึ้น

กรมการพัฒนาชุมชน (2529: 16) ได้สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ออกเป็น 18 ลักษณะ ดังนี้ 1) ร่วมเป็นผู้ริเริ่ม 2) ร่วมในการตัดสินใจดำเนินการ 3) ร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร 4) ร่วมในการออกความเห็นและข้อเสนอแนะ 5) ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 6) ร่วมในการคิดหาวิธีการในการแก้ปัญหา 7) ร่วมในการวางแผน 8) ร่วมในการประชุม 9) ร่วมในกิจกรรมกลุ่ม 10) ร่วมในการออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา 11) ร่วมในการเป็นคณะกรรมการหรือบริหารงาน 12) ร่วมในการเป็นสมาชิก 13) ร่วมในการเป็นผู้ชักชวนหรือประชาสัมพันธ์ 14) ร่วมในการดำเนินตามกิจกรรมที่วางไว้ 15) ร่วมในการลงทุนหรือบริจาคเงิน/ทรัพย์สิน 16) ร่วมในการออกแรงหรือสละแรงงาน 17) ร่วมในการออกวัสดุอุปกรณ์ 18) ร่วมในการดูแลรักษา ติดตามหรือประเมินผล

Cohen and Uphoff (อ้างถึงใน จริญญา บรรเทิง, 2548) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 4 ด้าน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation Decision-making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Participation in Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation)

สำหรับการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ นี้ นักวิชาการสาขาต่าง ๆ มีจุดเน้นของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไป ซึ่ง Cohen and Uphoff ได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การตัดสินใจชนิดนี้เป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดที่หลากหลาย มีการกำหนดและประเมินทางเลือกตัดสินใจ เลือกเปรียบเทียบได้กับการวางแผนเพื่อนำทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติ สามารถแบ่งการตัดสินใจนี้ออกเป็น 3 ชนิด คือ

1.1 การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น (Initial Decisions) เป็นการเริ่มต้นหาความต้องการจากคนในท้องถิ่น และวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการที่สำคัญ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่จะเลือกเอาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนและมีความเป็นรูปธรรม โดยผ่านการใช้กระบวนการตัดสินใจ ในระยะนี้สามารถให้ข้อมูลที่สำคัญของท้องถิ่นและป้องกันความเข้าใจที่อาจจะเกิดขึ้นและเสนอกลยุทธ์

เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งคนในท้องถิ่นสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการทั้งในเรื่องการเงิน การจัดสรรบุคลากร ตลอดจนวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการและสนับสนุนโครงการที่จะนำเข้ามา

1.2 การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ (On-going Decisions) คนในท้องถิ่นอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในช่วงเริ่มต้น แต่ถูกขอร้องให้เข้ามาดำเนินการเมื่อโครงการเข้ามา ความสำเร็จในช่วงนี้เกิดขึ้นได้มากกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น ซึ่งโครงการจะต้องค้นหาความต้องการของบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในภายหลังนี้ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการและวิธีการดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

1.3 การตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการ (Operational Decisions) เป็นความเกี่ยวข้องในองค์กรเมื่อโครงการเข้ามามีการเชื่อมโยงโครงการเข้ามาสู่คนในท้องถิ่น มีการรวบรวมขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติการกิจกรรมในโครงการ กรอบที่สมาชิกยึดถือประกอบด้วย การประชุมเพื่อจัดทำนโยบาย การคัดเลือกผู้นำที่จะมีอิทธิพลต่อองค์กร

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติคนในท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แบ่งได้เป็น 3 ชนิด คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ได้แก่ แรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และข้อมูลข่าวสาร ทั้งหมดนี้เป็นแหล่งทรัพยากรหลักที่สำคัญซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่น นำมาใช้เพื่อพัฒนาโครงการ การส่งเสริมโดยใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดี การบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และอื่น ๆ แสดงให้เห็นทิศทางที่ชัดเจนของการมีส่วนร่วม สิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมนี้ คือ การรู้ว่าใครเป็นผู้สนับสนุนและทำอย่างไรโดยวิธีการสมัครใจ การได้รับค่าตอบแทน หรือโดยการบีบบังคับ การสนับสนุน เรื่องทรัพยากรบ่อยครั้งที่พบว่ามี ความไม่เท่าเทียมกันและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Project Demonstration and Co-ordination) คนในท้องถิ่นสามารถรวมตัวกันในการปฏิบัติงาน โดยการเป็นลูกจ้างหรือสมาชิกทีมที่ปรึกษาหรือเป็นผู้บริหารโครงการ เป็นสมาชิกอาสา ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานกิจกรรมของโครงการ มีการฝึกอบรมให้รู้เทคนิคการปฏิบัติงานในโครงการสำหรับผู้เข้ามาบริหาร หรือประสานงาน วิธีนี้นอกจากจะเพิ่มความไว้วางใจให้กับคนในท้องถิ่นแล้วยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาของตนเองอีกด้วย อีกทั้งยังทำให้เกิดการสื่อสารข้อมูลภายใน และได้รับคำแนะนำซึ่งเป็น ปัญหาของคนในท้องถิ่น ตลอดจนผลกระทบที่ได้รับเมื่อโครงการเข้ามา

2.3 การมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือ (Enlistment) การขอความร่วมมือไม่จำเป็นต้องมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่พิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ผลเสียที่ตามมาหลังจากนำโครงการเข้ามา และผลที่เกิดกับคนในท้องถิ่นที่เข้าร่วมในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานและมีผลในทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ควรมองข้ามไป การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์แบ่งได้ 3 ชนิด คือ

3.1 ผลประโยชน์ด้านวัตถุ (Material Benefits) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น เป็นการเพิ่มการบริโภค รายได้ และทรัพย์สิน แต่สิ่งเหล่านี้อาจจะทำให้การสรุปข้อมูล ล้มเหลวได้ ซึ่งควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้มีส่วนร่วม และดำเนินการให้เกิดขึ้น

3.2 ผลประโยชน์ด้านสังคม (Social Benefits) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานด้านสาธารณะ ได้แก่ บริการหรือความพึงพอใจการสาธารณสุขโลก การเพิ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้รูปแบบการผสมผสานเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับคนยากจน จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทั้งในเรื่องปริมาณ การแบ่งผลประโยชน์ และคุณภาพบริการและความพึงพอใจ

3.3 ผลประโยชน์ด้านบุคคล (Personal Benefits) เป็นความปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มหรือได้รับการคัดเลือกเข้ามา เป็นความต้องการอำนาจทางสังคมและการเมือง โดยผ่านความร่วมมือในโครงการ ผลประโยชน์สำคัญที่ได้จากโครงการมี 3 ชนิด คือ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อำนาจทางการเมือง และความรู้สึกว่าตนเองทำงานมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ควรศึกษาผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วย เพราะอัตราการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มีความแตกต่างกัน จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางนโยบายหลักที่เกี่ยวข้องว่าจะให้ใครมีส่วนร่วม หากผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับความคาดหวัง จะได้แก้ไขเพื่อหาแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการวางรูปแบบใหม่

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นส่วนที่มีการเขียนเป็นรายงานไว้น้อย สามารถประเมินโครงการได้ 2 รูปแบบคือ การมีส่วนร่วมทางตรง และการมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่าคนในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลด้านงบประมาณ ความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อโครงการ ประเมินว่ามีผู้เห็นด้วยกับโครงการหรือไม่ ผู้ที่มีส่วนร่วมได้แก่ใครบ้าง มีส่วนร่วมโดยวิธีใด มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอย่างไร และทำอย่างไร ความคิดเห็นต่าง ๆ จึงจะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์

สรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การร่วมมือกันของคนในชุมชนในการดำเนินการและตัดสินใจในทุกระดับของกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ตอนที่ 2 หลักการและแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2.1 ความสำคัญและความหมายของแหล่งเรียนรู้

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ ไว้ดังนี้

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2541: 104) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เมื่อได้ปฏิสัมพันธ์ด้วยทางประสาทสัมผัสแล้วจะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความเท่าทัน ความเป็นไปต่างๆ และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ รอบตัวช่วยให้ทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 3) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่าเป็น “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน มีระยะเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน มีการประเมินและการวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นเรียนหรือห้องเรียนนั้น ซึ่งมีการจัดแหล่งเรียนรู้อยู่มากมายทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการ

เฉพาะแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2544: 6) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่าหมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลสารสนเทศต่างๆ แหล่งวิชาการ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคล สถานที่ หน่วยงาน ทั้งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่อยู่เองตามธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ สำหรับงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ สาขา ศิลปกรรม งานประดิษฐ์ คหกรรม เป็นต้น

2.2 หลักในการจัดแหล่งเรียนรู้

ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ (2541: 18) ได้กล่าวว่า หลักการจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อให้การเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนมีความเข้มข้นคงทน ประการที่สำคัญคือต้องจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและมีความหลากหลาย โดยคำนึงถึงความสำเร็จของผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้ดีถ้าได้ลงมือปฏิบัติจริง และมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้และวิธีการที่หลากหลาย จำเป็นต้องอาศัยแหล่งเรียนรู้ ประกอบกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสาระที่ต้องการและได้เรียนรู้ตามสภาพจริงเป็นสำคัญ ข้อควรคำนึงในการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมีดังนี้

1. บรรยายภาคในแหล่งเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริง หรือเสมือนภาพจริง
2. จัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้เพียงพอ
3. ปรับสภาพของสถานที่เรียนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด
4. จัดบริเวณโรงเรียนให้เกิดแหล่งเรียนรู้และแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้
5. จัดศูนย์วิชาการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
6. จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
7. มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการดูแลสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่ง

เรียนรู้ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน

แหล่งเรียนรู้มีได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความพร้อมของประชาชนและชุมชนนั้นๆ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลักในการจัดตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544: 55-59) ได้กล่าวว่าวิธีการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแหล่งเรียนรู้มีจัดได้หลายลักษณะคือ

1. จัดตามความพร้อมและศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ เพื่อการนำเสนอข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2. จัดตามสาระความรู้สอดคล้องกับหลักสูตรชาติ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้พบและมี
ส่วนร่วมในประสบการณ์ ได้ใช้ทรัพยากรต่างๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน ได้สัมผัสกับความเป็นจริง
สร้างองค์ความรู้เองจากประสบการณ์ของตนเองทั้งจากการสำรวจ ตรวจสอบ ทดสอบความรู้ที่ได้รับ
และหาข้อสรุป

3. จัดตามความต้องการของผู้เรียน เพื่อสร้างสรรค์การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ตลอดจน
พัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น

4. จัดโครงการหรือกิจกรรมที่รัฐบาลเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุน

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

รัตน์ บัสนันท์ (2537 : 176) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่นักพัฒนาองค์กร
เอกชน และนักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้กำหนดขึ้นบางครั้งก็ใช้คำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งหมายถึง สิ่ง
ที่เป็นโลกทัศน์ หรือกระบวนทัศน์ของกลุ่มคนในชนบทธรรมดา ด้านการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคน
กับคนด้วยกัน และด้านการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการทำมาหากิน ทั้งนี้โดยปกติสุขทั้งใน
ระดับตัวบุคคล และระดับชุมชน นอกจากนั้นในระดับชุมชนท้องถิ่นหนึ่งๆ ก็จะมีบุคคลที่เป็นผู้รู้ ผู้นำ
ทางความคิด และการปฏิบัติในด้านที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะได้รับการเรียกขานในเชิงยกย่องว่า
“ปราชญ์ท้องถิ่น”

กรมวิชาการ (2539: 8) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา
สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ประกอบกันจากความรู้เฉพาะหลาย
เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยให้การเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการ
ปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ในสังคม ชุมชนและตัวเอง
หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คน
รุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540: 11-12) ให้ความหมายไว้ว่า “ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้
ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว
และดำรงชีพ ในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม
ที่ได้พัฒนาการสืบสานกันมาภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่
เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และ
ได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์
กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททาง
สังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิ
ปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อมาแก้ปัญหา และการปรับตัวให้
สอดคล้องกับความจะเป็นและความเปลี่ยนแปลง”

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2541: 55 - 56) ให้ความหมายไว้ว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการจัดการ วิธีการชี้นำ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในกลุ่มชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ล้วนสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะ (ความเฉียบคมในการหยั่งเห็น หยั่งรู้ ที่ลุ่มลึกกว่าวิสัยทัศน์) เป็นรากฐาน รากเหง้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงมักเกี่ยวเนื่องกับการนำสภาวะ ตามธรรมชาติที่อยู่ในวิสัยที่จะจัดการได้ หรือภาวะที่เกิดจากการกระทำ การเสาะสร้างของคนรุ่นก่อนๆ มาปรับเปลี่ยนให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีพขั้นพื้นฐาน หรือปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยาบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ แล้วภูมิปัญญาเหล่านั้นค่อยๆ แตกหน่อต่อยอดเป็นภูมิปัญญาเพื่อจรรโลงจิตใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ อันได้แก่ ภูมิปัญญาประเภทงานช่างฝีมือและศิลปกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาอันเป็นปทัสถานที่ยึดถือว่าเป็นความดี ความงาม ตามคติชนหรือคตินาบ้าน”

กฤษณา วงษาสันต์และคณะ (2542 : 56) ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น จากสถาบันครอบครัว สถาบันความเชื่อทางศาสนา สถาบันการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจและสถาบันทางสังคมอื่นๆ

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 826) อธิบายความหมายของภูมิปัญญาไว้ว่า “ภูมิ หมายถึง พื้น ชั้น พื้นเพ ความรู้ ภูมิปัญญา หมายถึง พื้นความรู้ ความสารถ” เมื่อนำคำข้างต้นมารวมกันกับคำว่าไทย จะได้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาไทย หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถของคนไทย ชาติดไทย และประเทศไทย” ซึ่งภูมิปัญญาไทยมีกระบวนการเกิดที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วมีการพัฒนา เลือกสรร และปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญ ที่สามารถนำมาปรับปรุง แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ทำให้แล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ทันสมัยและสามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ (2547) ให้ความหมายของ ภูมิปัญญา ว่าตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขาภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจ ผลงานของบุคคล อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนาปรับปรุง และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีสามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันความต่างกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้และความสามารถโดยส่วนรวม เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ส่วน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้และ

ความสามารถในระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาษาไทยเป็นภูมิปัญญาไทย ในขณะที่ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญา หรือเป็นผู้นำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญาในแต่ละสาขานั้นๆ ให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวางปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ความเหมือนกันระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาไทยกับปราชญ์ชาวบ้านคือ บทบาทและการกิจในการนำภูมิปัญญาไปใช้แก้ปัญหา และการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงจากอดีตถึงปัจจุบัน ส่วนความแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับภูมิปัญญาที่จะนำไปแก้ปัญหาและถ่ายทอดกล่าวคือ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยย่อมมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาในระดับชาติไปแก้ปัญหา หรือถ่ายทอด หรือผลิตผลงานใหม่ๆ ที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม ส่วนปราชญ์ชาวบ้านมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปแก้ปัญหาหรือถ่ายทอดในท้องถิ่นอย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นฐานหลักแห่งภูมิปัญญาไทยเปรียบเหมือนฐานเจดีย์

นุชลี คล้ายวันเพ็ญ (2553: 27) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการสั่งสมจากประสบการณ์ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ชาวบ้านหรือชุมชนคิดค้นเองและมีกระบวนการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ หรือได้รับการศึกษาและอบรมในสถาบันทุกสถาบันภายในท้องถิ่น อันได้แก่ วัด ครอบครัว สถานประกอบการและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นมรดกทางสังคมและเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาและนำองค์ความรู้นั้นมาแก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข

ศศิธร ธรรมโสภิต (2553: 36) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าหมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของคนแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและสภาพธรรมชาติรวมทั้งเหมาะสมกับยุคสมัย

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาวัฒนธรรม คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของคนแต่ละคน ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง อาจจะมีการประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงไปบ้าง จนอาจเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาอีกตามสภาพสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย

3.2 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีนักวิชาการ นักวิจัย และผู้สนใจ และการแบ่งแยกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความแตกต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้

พัทยา สายหู (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2534: 110) ได้ อธิบายว่า ภูมิปัญญาของมนุษย์ ในระดับบุคคลหรือกลุ่มประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของชีวิตผู้นั้นหรือกลุ่มนั้นเอง
2. ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ความคิดของผู้อื่น จากประสบการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มอื่น
3. ส่วนที่ตนสังเคราะห์ขึ้นใหม่ จากประสบการณ์ของตนเอง และจากคำบอกเล่าสั่งสอนของผู้อื่น

รัตน์ บัวสนธ์ (2537 : 76) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ โดย พิจารณาจากการจัดระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง การที่คน (ในชุมชนท้องถิ่น) จัดวางอธิบายตนเองกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติในลักษณะการพึ่งพาให้ความเคารพ และสอดคล้องสมดุลโดยแสดงออกให้เห็นได้ในด้าน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ

2. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับงาน หมายถึง การที่คนประพฤติ ปฏิบัติตัวทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นได้ในรูปของคำสอน ปทัสถาน และวิถีประชาของชุมชน

3. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการทำมาหากิจ ซึ่ง ได้แก่ การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิต อาทิ การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน วนเกษตร การรักษาโรค การใช้แหล่งน้ำ การรักษาป่าไม้ของชุมชน เป็นต้น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540: 13) ได้กำหนดขอบข่ายภูมิปัญญาไว้ 4 ลักษณะเพื่อใช้เป็น หัวข้อในการศึกษาวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของ ชาวบ้านไทย โดยชี้แจงประกอบว่า เป็นการประมวลภูมิปัญญาชาวบ้านไทยบางส่วนของที่คนไทย ระดับพื้นฐานให้คุณค่า และใช้ดำรงชีวิต เนื่องด้วยเวลาที่จำกัดในการค้นหาข้อมูลซึ่งได้แก่

1. ความเชื่อ โลกทัศน์ ที่บ่งบอกลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมใน ธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2. วิธีการดำรงชีวิต การแก้ปัญหา การปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม และกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

3. ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐ์กรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจ จากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตามพื้นภูมิความรู้หลากหลายระหว่งภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การ ให้การศึกษาอบรมและการแก้ปัญหา ตามพื้นฐานวัฒนธรรม ปรัชญาของชาวบ้าน

สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2541: 61 - 68) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญา ชาวบ้าน โดยเฉพาะภูมิปัญญาชาวใต้ และได้ให้แนวคิดว่ ภูมิปัญญาชาวบ้านหากจำแนกออกตาม อรรถประโยชน์จะได้น้อย 5 ประเภทใหญ่ๆ โดยแต่ละประเภทยังแยกย่อยออกไปอีกตามกลุ่มชน ตามกาลและสถานที่ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ เป็นภูมิปัญญาเพื่อการอยู่รอดของชีวิต ซึ่งเป็นการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

2. ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน เป็นภูมิปัญญาที่พยายามให้มีชีวิตยั่งยืนมั่นคง ได้แก่ ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง การหลีกเลี่ยงอันตราย การรวมพลังและการพึ่งพิง การทำและใช้ศาสตราวุธ รวมทั้งการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน

3. ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์ฐานและอำนาจ เป็นภูมิปัญญาที่อาศัยฐานะ และอำนาจ เพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ได้แก่ ภูมิปัญญาสร้างและขยายฐานอำนาจ เช่น การขยายจำนวนวงศ์ญาติให้ได้มากๆ ที่เด่นชัดคือ ธรรมเนียมการผูกตอง และผูกเกลอ ของชาวลัวะ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการผูกมิตร และเป็นภูมิปัญญาในการบ่มเพาะให้กุลบุตรกุลธิดาเป็นคนดีมีคุณธรรม

4. ภูมิปัญญาจัดการเพื่อสาธารณะประโยชน์

5. ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 27-42) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นรวม 10 สาขาดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกรรมกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในสภาวะต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่แปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลงานทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่นการจัดการองค์กรของแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีการจัดการศึกษาการเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณี บุญประเพณีข้าว เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ (2541 : 23) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ด้านคือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร หมายถึง การผสมผสานการเกษตรและด้านเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในกรณีต่างๆ ได้ในเบื้องต้น เช่นการทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรค และแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตและการบริโภค คือ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นขบวนการที่จะให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ เช่น การใช้เครื่องมือ และครกตำข้าว

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาโรคและการป้องกันโรค โดยการสืบทอดความรู้ดั้งเดิม และรู้จักประยุกต์ความเชื่อของท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น หมอธรรม และผู้รอบรู้เรื่องสมุนไพร

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ป่าไม้ การรักษาการถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคารพแม่น้ำ พิษพันธุธัญญาหาร และโบราณวัตถุ

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการ สวัสดิการและธุรกิจชุมชน ให้พิจารณาด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นหลัก เช่น กองทุนต่างๆ ในชุมชน สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ ร้านค้ากลุ่มสัจจะ ออมทรัพย์ การจัดการผลิตกลุ่มแม่บ้าน และเยาวชน

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พ.ศ. 2542: 31) ระบุว่าประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลัง คนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความนิยมและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่าง ๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป อาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 ลักษณะได้ดังนี้ (1) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น (2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและ

พิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ตั้งมาที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้น (3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆโดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น (4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ (5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน (6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม (7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน (8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน (9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม (10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ทรงจิต พูลลาภ และคนอื่นๆ (2546 : 1-8) ได้ทำการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาไทยทั่วทั้งประเทศจาก 4 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ในหัวข้อเรื่อง การศึกษาวิจัยศักยภาพ และสถานภาพของภูมิปัญญาไทย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ในปี 2544 - 2546 โดยได้จัดแบ่งสาขาภูมิปัญญาไทยออกเป็น 6 ด้าน ได้แก่

1. ด้านเกษตรกรรม โภชนาการ อาหารแปรรูป
2. ด้านหัตถกรรม (ผ้า ผ้าไหม เครื่องใช้ จักสาน ฯลฯ)
3. ด้านแพทย์แผนไทย ด้านสมุนไพร
4. ด้านการบริหารจัดการองค์การชุมชน สวัสดิการชุมชน
5. ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วรรณกรรม
6. ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

วิชิต นันทสุวรรณ (อ้างถึงในถวัลย์ มาศจรัส 2546: 4) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1. ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน
3. ภูมิปัญญาเฉพาะด้าน

ประเวศ วะสี (2547: 191) ประเทศไทยมีทรัพยากรชีวภาพที่อุดมสมบูรณ์ สมดังคำพูด “ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ” ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของบรรพชนไทย ทั้งในด้านฐานของการเรียนรู้ที่ไปสู่ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย หรือเทคโนโลยี ตลอดจนเป็นฐานของปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิตที่สอดคล้อง

นถยา คงยิ้ม (2549: 23-24) กล่าวว่าภาพของภูมิปัญญาชาวบ้าน บรรดาภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งปวง ถ้าจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ตามอัตถประโยชน์ได้น้อย 5 ประเภทคือ เพื่อการยังชีพเพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน การพิทักษ์ฐานะและอำนาจ การจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ และภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ แต่ละประเภทอาจจำแนกแยกย่อยได้นานาประการ แตกต่างกันไปตามกลุ่มชน ตามกาลและสถานที่ ในที่นี้จะกล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านพอสังเขปเป็นแนวดังนี้ (1) ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ (2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ (4) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม (5) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยารักษาโรค

นันทสาร สีสลับ (อ้างถึงใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 23) กล่าวว่าภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ (1) ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช แลธรรมชาติ (2) ความสัมพันธ์ของคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน (3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้งสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลายทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน หมายถึง ชีวิตชุมชนสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนโดยแผนภาพดังนี้จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้นภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่างๆ เป็นต้นภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ

ธนาคารคลังสมองกรุงเทพมหานคร (2557: 2 -3) ได้แบ่งภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ควรอนุรักษ์และสืบทอด แบ่งออกเป็นสาขาต่างๆ 6 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม เป็นผู้นำแนวคิด ความรู้และประสบการณ์ มีผลงานด้านการทำไร่ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่นาสวนผสม ฯลฯโดดเด่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวและตัวเองได้อย่างเพียงพอ มีแนวคิดที่ดีแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์และช่วยพัฒนา เช่น ผู้คิดริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียง เกษตรที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

2. สาขาคหกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่นในด้านต่างๆ เช่น

2.1 ด้านอาหาร เป็นต้นตำรับการปรุง มีคุณค่าทางโภชนาการ ใช้วัสดุในท้องถิ่น รู้จักคิดดัดแปลงสูตรอาหาร หรือเป็นผู้ที่สืบสานตำราอาหารที่มีรสเลิศ

2.2 ด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้เช่น ทำผ้านวม ตัดเย็บเสื้อผ้า

2.3 ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือนได้น่าอยู่ ตามอัตภาพทำให้มีสุขภาพอนามัยในการอยู่อาศัย

3. สาขาศิลปกรรม

3.1 ด้านจิตรกรรม คือ ความสามารถในการวาดภาพฝาผนัง เขียนภาพลงบนผนัง หน้าผา การสักลาย ฯลฯ

3.2 ด้านประติมากรรม คือ ผู้มีความรู้ความสามารถ มีฝีมือในการปั้น แกะสลัก การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้น โอง สลักลวดลาย ฯลฯ

3.3 ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์เรื่องการก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูมิ ฯลฯ

3.4 ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือ ผู้มีความรู้ความสามารถในสิ่งที่ทำด้วยมือ เช่น เครื่องจักสานต่างๆ

3.5 ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการจัดทำผลงาน เลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งลวดลายบนผ้า ฯลฯ

3.6 ด้านดนตรี (นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน) คือ ผู้มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ด้านการเล่นดนตรี การขับร้อง การพ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน ฯลฯ

4. สาขาสาธารณสุข คือ ผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ด้านการใช้ยา สมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัย การสืบสานตำราสมุนไพร นวดแผนโบราณ ฯลฯ

5. สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ผู้มีความรู้ความสามารถในการแต่งวรรณกรรม พื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ ฯลฯ

6. สาขาอื่นๆ เช่น ด้านพิธีกรรม ด้านโหราศาสตร์ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี

สรุปได้ว่าประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วย ความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญทางพฤติกรรมของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดภูมิปัญญา ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ในการดำรงชีวิตที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และจะดำรงอยู่ได้ก็ขึ้นอยู่กับความรู้ ทักษะ และความเชี่ยวชาญทางพฤติกรรม ของบรรพบุรุษและขึ้นอยู่กับบุคคลหรือแต่ละชุมชนนั้นๆ สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำการศึกษารวบรวมได้ ภูมิปัญญา สาขากรรม ได้แก่ ด้านอาหาร สาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม ด้านสาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้านการสืบสานตำราสมุนไพร ด้านการนวดแผนโบราณ เป็นต้น

3.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ในการดำรงชีวิตของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ที่เกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ ดังนั้นวิชาการหลายท่านได้สรุปดังนี้

นิคม ชมพูลอง (2548: 8) ให้ความเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อสังคมมากมายหลายประการดังนี้

1. ทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง และสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
2. ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี ในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก
3. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน และช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนไทยให้เหมาะสมตามยุคสมัย
4. ใช้ในการกำหนดแนวทางการทำงานของกลุ่มบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ ให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน
5. ทำให้ผู้เรียนรักจักท้องถิ่น รักและภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้ใหม่

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2552: 81) ได้สรุปความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

1. เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า เพราะเกิดจากการคิดค้นแก้ปัญหา สังคม บ่มเพาะด้วยประสบการณ์มานาน
2. เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ที่ถ่ายทอดให้ลูกหลานสืบทอดกันมาเพื่อความอยู่รอดของแต่ละท้องถิ่น
3. เป็นแนวทางแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตที่ควรเจริญรอยตามบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม
4. เป็นการสร้างความรัก ความผูกพันภายในครอบครัว ทำให้สังคมชุมชนท้องถิ่นเกิดสันติสุข
5. ช่วยพัฒนาการดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
6. สามารถนำมาพัฒนา ปรับปรุงและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน
7. เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับชนรุ่นหลัง ที่ควรภาคภูมิใจและนำไปศึกษาเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษาและชุมชน
8. เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์และคงไว้เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น และประเทศชาติสืบไป

3.4 กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีวิธีการดังนี้ (เรไร ไพรวรรณ, 2548: 20 – 23)

3.4.1 การลองผิดลองถูก มนุษย์สะสมความรู้ความเข้าใจจากประสบการณ์ การลองผิดลองถูกแล้วถ่ายทอดส่งต่อให้ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของคน นานๆ เข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติหรือห้ามประพฤติปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตประเพณี หรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของคนกลุ่มนั้น กาลเวลาล่วงไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้ว รู้แต่ว่าในสังคมของตนเองประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นจึงจะอยู่รอดปลอดภัย หรือแก้ไขป้องกันปัญหาได้ ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิต บ่อยครั้งภูมิปัญญาเหล่านั้นใช้การต่อไปไม่ได้ เพราะเหตุปัจจัยเปลี่ยนไป สถานการณ์เปลี่ยนไปมนุษย์ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ปัญหาใหม่ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่อีก ต่อเมื่อไม่เรียนรู้คิดอย่างไร ทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้ก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ต่อไป ถ้าล้มเหลวก็จะจดจำไว้เป็นข้อห้าม ต้องการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าว มนุษย์ก็สั่งสมภูมิปัญญาในการดำรงชีพไว้มากขึ้นและมีความเสี่ยงน้อยลง

3.4.2 ลงมือกระทำจริง มนุษย์สามารถเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น ชาวอีสานเรียนรู้ที่จะเสาะแสวงหาแหล่งดินดำน้ำชุ่มเป็นที่ทำกิน หรือขุดสระไว้เป็นบารายรอบเทวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชน ชาวภาคกลางเรียนรู้ที่จะอยู่กับภะวะน้ำหลาก น้ำท่วม น้ำลัด ด้วยการปลูกเรือนใต้ถุนสูง เป็นต้น การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไปและได้กลายเป็นธรรมเนียมประเพณี หรือวิถีปฏิบัติ

3.4.3 การสาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การถ่ายทอดความรู้ด้วยการทำจริงได้พัฒนาจนเป็นการส่งต่อ แก่คนรุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า ในรูป

ของเพลงกล่อมเด็ก สุภาชิต คำพังเพย และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านทุกภูมิภาคจะนิยมสอนด้วยวิธีการสาธิตวิธีการ และสอนด้วยการบอกกล่าวด้วยวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะหรือวิทยาการระดับที่มีความซับซ้อนหรือลึกซึ้งจึงจะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอน ภาชิต คู่มือ แผนที่ นิทาน เป็นต้น สุดท้ายจะสะดวกและเห็นว่าสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้าน เหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้อาจถดถอยหรือสูญหายได้

3.4.4 การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไปในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน และความคาดหวังโดยไม่ต้องการจำแนกแจกแจงเหตุผลแต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ถึงแม้จะมีภูมิปัญญาความรู้รอบรู้อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมก็ไม่ได้มีการเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้น แต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ดังนั้นพิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาเมือง บวชต้นไม้ บวชป่า พิธีอุปสมบท พิธีบั้งสุก พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆ จึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมพิธี และมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติ ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอย่างมาก รวมทั้งตอกย้ำความสำคัญคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลังด้วย พิธีกรรมจึงไม่ใช่เรื่องเหลวไหลหรือมง่าย แต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝัง บ่มเพาะความเชื่อ คุณค่า และแนวทางการประพฤติที่พึงประสงค์ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประเพณี แม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันทางสรรพสิ่ง และให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิงประจักษ์ พิธีกรรมยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณ เพราะมนุษย์ยังคงเป็นมนุษย์ที่มีได้อู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ฝ่ายเดียว

3.4.5 ศาสนา หลักธรรมคำสอน ศีล และวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบและบรรทัดฐาน ความประพฤติและให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอน อันเป็นสัจธรรมอย่างหนึ่ง สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ศาสนาจึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ ภูมิปัญญาและอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อมๆ กัน ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่นับถือศาสนานั้นๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อีกทั้งยังเป็นแก่นและกรอบในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วย

3.4.6 การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ที่ได้ด้วยวิธีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนบ้าง ขัดแย้งบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย กว้างขวางทั้งด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมไทยจึงเป็นพลวัตโดดเด่นกว่าเดิมส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยี ข้อมูล ข่าวสาร อันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพ หรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งเน้นไปกับจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่าย

และการขยายตัวของการเรียนรู้ กว้างขวางและหลากหลาย สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือก ให้แสงสว่างมากมายไม่รู้จบ และมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าและใหม่ให้พิจารณาอยู่อย่างเอนกอนันต์

3.4.7 การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้ อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย จะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในหมู่คนที่มีอาชีพที่ต้องเสี่ยงโดยการบูชาเจ้าแม่กวนอิม เสด็จพ่อ ร.5 พระพรหม และการทรงเจ้าเข้าผี ซึ่งมีอยู่ดาษดื่น เพื่อขอลาภผลหรือแก้วิกฤติการณ์ในชีวิต หรือการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์สมัยใหม่กับสมุนไพร และการรักษาทางใจจากหมอเมืองและพระสงฆ์ การให้หมอคู่ทำนายทายทักโชคชะตาในยามมีทุกข์ ขาดความมั่นใจในตนเองเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ทั่วไปเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหา มีวิกฤติการณ์ท่ามกลางความสลับซับซ้อนทางสังคมยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมา และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ย่อมมีได้ทั้งได้ผลและไม่ได้ผล สร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์

3.4.8 ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งที่มีมาแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไป วิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดูตามแบบอย่างที่เราสังเกตเห็นอยู่เงียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผินๆ เป็นเหมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของผู้อื่น แต่ในความหมายที่เข้าใจกันคือ เป็นวิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น ในชีวิตจริงของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ไม่มากนัก และถ้ายอมรับนับถือกันว่าวิธีการเรียนรู้ที่ดูประหลาดนี้สำคัญนี้มีคุณค่าสูง มีความเป็นธรรมชาติ นิยมมนุษย์ และเป็นการหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ผลดีอีกทางหนึ่ง โดยนัยดังกล่าวนี้ครูพักลักจำเป็นคนละเรื่องกับการขโมยลิขสิทธิ์ทางปัญญาที่มีปัญหาอยู่ในปัจจุบัน

3.5 การสืบทอดและการพัฒนาภูมิปัญญา

วารี หอมอุดม (2553: 37) พูดถึง คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยการสืบทอดและการพัฒนาภูมิปัญญาเปรียบเสมือนสายใยของความผูกพันที่ส่งต่อจากบรรพบุรุษมายังคนรุ่นหลัง แต่ความผูกพันที่แสดงถึงความเป็นไทยนี้กำลังจะถูกกลืนไปในกระแสโลกาภิวัตน์ สุนทรียภาพอันเกิดจากภาษาดัดแปลงไปจากเดิมอย่างน่าวิตกไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือเขียน เช่น เวลาพูดใช้ภาษาไทยคำภาษาต่างชาติคำ หรือการตัดพยางค์เพื่อให้คำสั้นลง ความไพเราะเพราะพริ้งของดนตรีของไทยถูกแทนที่ด้วยบทเพลงและเครื่องดนตรีสมัยใหม่ วัฒนธรรมที่ดีงามถูกรอบงำจากธุรกิจทุนนิยมภายใต้ชื่อใหม่ว่า “การส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย” ความเอื้ออาทร ความห่วงใย และความปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข ด้วยเหตุนี้ การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย เป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการ สำหรับวิธีการที่ควรดำเนินการ การมี 6 ข้อด้วยกันดังต่อไปนี้ (1) ปลูกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในเด็ก และเยาวชนเพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาไทย เช่น เพลงไทยเดิม การละเล่น การดนตรี เป็นต้น (2) รมรงค์เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้แก่คนไทยได้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (3) สนับสนุนและส่งเสริมงานพิพิธภัณฑ์ระดับท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น (4) ส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้ามาเป็นสถาบันหลักใน

การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมไทย (5) หลักสูตรของสถานศึกษาในทุกระดับต้องกำหนดให้มีการเรียนการสอนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเพื่อแสดงความเป็นไทย (6) ส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยมาประยุกต์กับการตลาดเพื่อการผลิตและการเผยแพร่ให้นานาประเทศได้รู้จักภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง

ยุพา สัมสิริอำนวยการ (2551: 42) พูดถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ภูมิปัญญาของไทยเกิดจากความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เช่นการทำมาหากิน ความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ได้คิดหาวิธีในการเอาของจากธรรมชาติมาสร้างดัดแปลงให้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินของชาวบ้าน ในที่นี้จะยกตัวอย่าง เช่น เครื่องมือดักปลา (หลี่) ของคนลาวใต้ ซึ่งในการทำหลี่ของคนลาวใต้นั้นมีการสืบทอดกันยาวนาน คนกับคน คือ ในการทำหลี่ต้องอาศัยแรงงานจากคน ต้องมีความกล้าที่จะเสี่ยงต่อสภาพภูมิอากาศต่างๆ ต้องมีความอดทนและรอเวลาเพราะต้องใช้เวลานานในการสร้างหลี่ คนกับธรรมชาติ ในการสร้างหลี่นั้นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพราะการสร้างหลี่ทุกครั้งต้องอาศัยน้ำ ต้นไม้ ฝน เพราะสิ่งเหล่านี้ต้องพึ่งพิงกันถึงจะสมบูรณ์ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ก่อนที่จะสร้างหลี่ต้องมีการเซ่นไหว้ก่อน เพื่อที่จะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในที่นั้นๆเป็นการขออนุญาตในการทำหลี่เพื่อความปลอดภัยของทุกคนที่มาช่วยกันทำหลี่ โดยปราศจากอันตรายและทุกคนกับมาอย่างปลอดภัย

(http://www.gotoknow.org/profiles/users/som_social_study)

พระครูวินัยประจักษ์ (2545: 23-25) พูดถึง การสืบทอดและการพัฒนาภูมิปัญญาและมีปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสืบทอดพัฒนาภูมิปัญญา มีดังนี้ (1) ความรู้เดิมในเรื่องนั้นๆ มาผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ (2) การสั่งสม การสืบทอด ของความรู้ในเรื่องนั้น (3) ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้ (4) สถานการณ์เดิมที่มั่นคงหรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกยังไม่ได้ (5) รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ ทั้ง 5 ประการนี้ที่ปัจจัยเกื้อหนุนให้ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skill) ความเชื่อ (belief) และพฤติกรรม (behavior) ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆและภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์เฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตนเอง

สามารถ จันทรสุริย์ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2534: 89 - 90) กล่าวว่า การสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพของชาวบ้าน ย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น การถ่ายทอดเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านโดยมีรากเหง้าพื้นเพเดิมที่มั่นคงและมีเอกลักษณ์ ย่อมสามารถขยายผลได้ดีกว่าการเริ่มใหม่ทั้งหมดโดยขาดฐานรากเหง้าอันมั่นคง เช่นเดียวกับการติดตามหรือต่อยอดมะม่วงหรือไม้ผลอื่นๆ ซึ่งเกษตรกรผู้ชำนาญย่อมจะเลือกกล้าต้นที่มีรากเหง้าหรือรากแก้วอันมั่นคงก่อนเป็นอันดับแรก แล้วนำมาต่อยอดติดตาม หรือเสียบกิ่ง ขยายให้เป็นพันธุ์ใหม่ต่างๆที่แข็งแรง เปรียบเสมือนการสืบทอดภูมิปัญญาที่กำลังกล่าวถึงกันนี้ การ

ถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านมีทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทั่วไปจะปรากฏให้เห็นชัดเจนในด้านการถ่ายทอดให้แก่เด็กและผู้ใหญ่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 117 - 118) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญาในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่างๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านเห็นตรงกันว่าวัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริง เชิญวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น

4. การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปแบบของสื่อการบันเทิง โดยสอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาหรือคำร้องของบันเทิง เช่น ในคำร้องของลูกทุ่ง เพลงของภาคใต้ กลอน คำสอยของภาคอีสาน เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น คติธรรมคำสอนของศาสนา การเมือง การปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้านรวมทั้งการปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 91 - 92) ได้ศึกษากรณีศึกษาชุมชนภาคกลาง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่ากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวิธีการดังนี้

1. การถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยบอกกล่าวแก่ญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทหรือเป็นลูกหลานที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิท ความรู้ต่างๆ ชาวบ้านถือว่าเป็นความลับที่คนอื่นจะรู้ไม่ได้ เช่น ความรู้เรื่องการเกษตร การปลูกพืชพันธุ์ใหม่ เทคโนโลยีการดูแลรักษาให้ได้ผลผลิตดีมีราคาสูง เป็นต้น

2. การทดลองปฏิบัติโดยซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอดความรู้ และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ

3. การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันแล้วจากเอกสารซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบผลสำเร็จดีกว่าการทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้และประสบการณ์

4. การถ่ายทอดโดยวิธีการรวมกลุ่ม เป็นวิธีการขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในชุมชนหนองบัวหลวงประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะมีผู้นำดี ชาวบ้านสามัคคีกันกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาเป็นความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพของชาวบ้านคุณค่าของภูมิปัญญาและการสืบทอดเปรียบเสมือนสายใยของความผูกพันที่ส่งต่อกันมาบรรพบุรุษมาจนถึงคนรุ่นหลัง แต่ความผูกพันที่แสดงถึงความเป็นไทยนี้กำลังจะถูกกลืนไปในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนเพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาไทยจะต้องมีการปลูกฝังและส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้เข้ามาเป็นสถาบันหลักในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาไทยเพื่อที่จะให้ภูมิปัญญาไทยดำรงอยู่ได้

ตอนที่ 4 ความรู้เกี่ยวกับอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ

อำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นอำเภอหนึ่งที่มีแหล่งการเรียนรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาที่หลากหลาย โดยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือติดต่อกับเขตบางขุนเทียน เขตทุ่งครุ(กรุงเทพมหานคร) และอำเภอพระประแดง มีคลองนา คลองสวน คลองกะอ่อม คลองตาสน คลองท่าเกวียน คลองบางจาก และคลองกะอ่อมใน เป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองสมุทรปราการ มีแนวกึ่งกลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นแบ่งเขต

ทิศใต้จรดอ่าวไทย

ทิศตะวันตกติดต่อกับเขตบางขุนเทียนมีคลองขุนราชพินิจใจเป็นเส้นแบ่งเขต

อำเภอพระสมุทรเจดีย์แบ่งการปกครองออกเป็น 5 ตำบลแต่ละตำบลแบ่งออกเป็น หมู่บ้านรวม 42 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลนาเกลือ 8 หมู่บ้าน ตำบลบ้านคลองสวนมี 4 หมู่บ้าน ตำบลแหลมฟ้าผ่ามี 13 หมู่บ้าน ตำบลปากคลองบางปลากด 4 หมู่บ้าน และตำบลในคลองบางปลากดมี 13 หมู่บ้าน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 6 แห่งได้แก่ เทศบาลจำนวน 2 แห่งคือ เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปากคลองบางปลากดทั้งตำบล และเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลแหลมฟ้าผ่าและตำบลในคลองบางปลากด องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 4 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลนาเกลือ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาเกลือทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านคลองสวน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านคลองสวนทั้งตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมฟ้าผ่า ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแหลมฟ้าผ่า (นอกเขตเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า) และองค์การบริหารส่วนตำบลในคลองบางปลากด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลในคลองบางปลากด (นอกเขตเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า) มีสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์มีจำนวนรวม 24 โรงเรียน (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2556)

อำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้หลากหลายสาขาทั้ง สาขาศิลปกรรม งานประดิษฐ์ สาขาคหกรรม ด้านอาหาร รวมทั้งด้านศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม ต่างๆ ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ถือเป็นแหล่งทรัพยากรในชุมชนที่สามารถนำไปใช้เพื่อการจัดการศึกษาได้เป็นอย่างดี ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ขึ้นชื่อได้แก่ กุ้งเหยียด ปูสด้าฟ เป็นต้น

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พวงรัตน์ วิทย์ตามาภรณ์ (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้แหล่งความรู้ในชุมชน ในการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(วิชาสังคมศึกษา)ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ครูผู้สอนมีความเห็นว่าให้นำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอน มีประโยชน์มากที่สุดต่อการเรียนการสอนวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ส่วนด้านตัวผู้เรียนจากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้เรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนโดยใช้แหล่งความรู้จากชุมชน ต้องการให้ครูนำแหล่งความรู้จากชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากกว่าการสอนแบบปกติ เพราะเป็นวิธีการสอนอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้เรียนได้ไปสัมผัสกับสถานที่จริง ผู้เรียนก็จะต้องเรียนเฉพาะในห้องเรียน

เจียมพดล ไชยาลักษณ์ (2542) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา พบว่า ด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรท้องถิ่นและสาระเพิ่มเติมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมสูงสุดคือ การกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษา รองลงมาคือ การกำหนดวิสัยทัศน์ และการจัดทำคำอธิบายรายวิชา ระดับความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก โดยต้องการมีส่วนร่วมสูงสุดในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน รองลงมาคือ การกำหนดเวลาหรือหน่วยกิต และต้องการมีส่วนร่วมในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริมให้เหมาะสมกับท้องถิ่น การปรับปรุงและ/หรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับท้องถิ่น และเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น

สิริรุพา ศกุนตะเสถียร (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ผู้บริหารโรงเรียนและหัวหน้าหมวดวิชา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษมีการบริหารการใช้แตกต่างจากโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนที่ตั้งในเขตเทศบาลกับโรงเรียนที่ตั้งนอกเขตเทศบาลแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐมทุกโรงเรียนต้องการใช้แหล่งเรียนรู้ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล/สมาคม แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบันและหน่วยงาน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี ส่วนแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนที่ผู้บริหารทุกคนต้องการใช้คือ ห้องสมุดโรงเรียน และลำดับรองลงมาเป็นสวนสมุนไพร

สุดารัตน์ ชาญเลขา (2545) ได้ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชนเพื่อพัฒนาด้านวัฒนธรรม เพื่อศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชนในการมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนพัฒนาด้านวัฒนธรรมแล้วพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชนในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาด้านวัฒนธรรม หลังจากนั้นได้ตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชนในฝั่งธนบุรี ผลการวิจัยพบว่าสถาบันอุดมศึกษาควรต้องสนองรับนโยบายของรัฐจากข้อกำหนดตามกฎหมายให้สถาบันการศึกษากระจายอำนาจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานด้านวัฒนธรรม การจัดการศึกษา การจัดทำสื่อปฏิสัมพันธ์วัฒนธรรมของชาติและดำเนินการตามยุทธศาสตร์การพัฒนาวัฒนธรรมด้วยกระบวนการพลังร่วมและความต้องการให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษากับชุมชนเพื่อพัฒนาด้านวัฒนธรรมมีทั้งหมด 15 องค์ประกอบและการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบพบว่าชุมชนฝั่งธนบุรีเห็นด้วยกับการนำรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชนมาใช้กับโครงการจัดตั้งศูนย์กรุงธนบุรีศึกษา

อรรถพ ฝไธ้อย (2546) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย,

เชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ครูสังคมศึกษาได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1- 3 โดยมีลักษณะที่ครูสังคมศึกษานำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสอนคือ การเชิญผู้มีความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนในสถานศึกษา การนำนักเรียนเข้าไปเรียนรู้กับผู้มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นถึงแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยตัวเอง สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้สอน ลักษณะที่ใช้สอนและวิธีที่ใช้ในการสอนจะมีความแตกต่างกันไปตามสาระวิชา

ประกอบ ใจมั่น (2547) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏ เพื่อวิเคราะห์แนวความคิดการบริหารจัดการความรู้ พัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ พัฒนาต้นแบบระบบคอมพิวเตอร์เพื่อบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิเคราะห์ประสิทธิผลของต้นแบบระบบคอมพิวเตอร์เพื่อบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลปรากฏว่าต้นแบบระบบคอมพิวเตอร์เพื่อบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการยอมรับว่าเป็นฐานความรู้และศูนย์กลางการเรียนรู้สำหรับอาจารย์ นักศึกษาชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เรไร ไพรวรรณ (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนเขตนบุรี ผลการศึกษาพบว่า จำนวนผู้รู้ภูมิปัญญาในเขตนบุรีทั้ง 44 ชุมชน มี 297 คน เป็นชายร้อยละ 40.80 หญิงร้อยละ 53.20 มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาร้อยละ 35.02 แขวงที่พบผู้รู้ภูมิปัญญาสูงสุดคือ แขวงบงายี่เรือ ร้อยละ 19.53 ผู้รู้ภูมิปัญญาซึ่งมีอายุ 45 ปีขึ้นไปที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญามากที่สุดคือ แขวงหิรัญโรจน์ ร้อยละ 29.79 ผู้ทรงภูมิปัญญาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมี 6 คน เป็นผู้ทรงภูมิปัญญาใน 3 สาขา คือ สาขาศิลปกรรม 4 คน สาขาคหกรรมและอุตสาหกรรม 1 คน และสาขาการจัดการ 1 คน ผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมและสาขาคหกรรมและอุตสาหกรรม เรียนรู้ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษและผู้ใกล้ชิด ส่วนผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาการจัดการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน การถ่ายทอดภูมิปัญญาพบว่า มีองค์ประกอบหลักในการถ่ายทอดภูมิปัญญา 5 องค์ประกอบคือ วิธีการถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอด เนื้อหา เวลาและการประเมินผล แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาพบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญา ผู้รับการถ่ายทอดและผู้ให้บริการหรือผู้เกี่ยวข้องเห็นด้วยกับการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และเห็นว่าควรมีการอนุรักษ์ และส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทยต่อไป และควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย

นิตยา เกตุครุฑ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาไม้ผล ตำบลนานกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนตำบลนานกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อม สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการปลูกไม้ผล ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งสืบสานขนบธรรมเนียม ประเพณี ร่วมกันอย่างกลมกลืนเหนียวแน่น มีกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน เกิดสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มอย่างแน่นแฟ้น และยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ มีความพร้อมต่อการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน หัวใจสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ อยู่ที่การสร้างให้

เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เป็นชุมพลังของชุมชนหรือท้องถิ่นเดียวกันร่วมกันปลูกจิตสำนึก ซึ่งจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนเอง และได้รูปแบบในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับผู้ที่ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการศึกษารวมทั้งรูปแบบในการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยแบบผสม (mixed-method research) ด้วยการวิจัย เชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มและใช้การวิจัยกรณีศึกษาจากผู้ทรง ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกตและ การสัมภาษณ์เชิงลึก

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และ แหล่งข้อมูล / ผู้ให้ข้อมูล

ประชากร กลุ่มตัวอย่างและแหล่งข้อมูล/กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำแนกได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 สำหรับกรณีศึกษาภาคสนาม เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับ ประวัติของผู้ทรงภูมิปัญญา ผลงาน/ผลิตภัณฑ์ กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ กรรมวิธี และขั้นตอนในการผลิตผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดและอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภพระสมุทร เจดีย์ จำนวน 5 ตำบลคือ ตำบลนาเกลือ ตำบลบ้านคลองสวน ตำบลแหลมฟ้าผ่า ตำบลปากคลองบาง ปลากรด และตำบลในคลองบางปลากรด

ผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ของสำนักพัฒนาชุมชน ศึกษาพิเศษ และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวน 25 คนสำหรับให้ข้อมูล เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีใครบ้าง เป็นภูมิปัญญาด้านใด โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ 2) ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 33 คนซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษา สังเกตและ สัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย

1. ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภพระสมุทรเจดีย์ ได้มาจากการศึกษาบริบทชุมชน ในอำเภพระสมุทรเจดีย์ การสอบถามจากผู้นำชุมชนในอำเภพระสมุทรเจดีย์ สถานศึกษาที่นำภูมิ ปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน เจ้าหน้าที่ของอำเภพระสมุทรเจดีย์ และเทศบาล ตำบลพระสมุทรเจดีย์และตำบลแหลมฟ้าผ่า และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมี ส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำมาสรุปตามลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1.1 เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ นำความรู้มาใช้ ในการดำรงชีพโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง หรืออาจถ่ายทอดความรู้ ความสามารถและประสบการณ์เหล่านั้นให้ชนรุ่นหลังสืบทอดต่อมา

1.2 เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ความสามารถและประสบการณ์จากบรรพบุรุษ และ/หรือมีการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาเหล่านั้นในการเลี้ยงชีพโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงและสามารถถ่ายทอดความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ให้กับบุคคลอื่นที่สนใจอย่าง ต่อเนื่อง

กลุ่มที่ 2 สำหรับการศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริม

การจัดการศึกษา ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม มีการดำเนินการเลือกกลุ่มตัวอย่าง สำหรับเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ดังนี้

1. ประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งหมด 5 ตำบลคือ ตำบลนาเกลือ ตำบลบ้านคลองสวน ตำบลแหลมฟ้าผ่า ตำบลปากคลองบางปลากด และตำบลในคลองบางปลากด จำนวน 42 หมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 130,614 คน (สำนักทะเบียนอำเภอพระสมุทรเจดีย์, เทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์และเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า, ข้อมูล ณ วันที่ 20 สิงหาคม 2558)

2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งหมด 5 ตำบลคือ ตำบลนาเกลือ ตำบลบ้านคลองสวน ตำบลแหลมฟ้าผ่า ตำบลปากคลองบางปลากด และตำบลในคลองบางปลากด จำนวน 42 หมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 400 คน สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาโดยการสุ่ม มีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

2.1 กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดย การเปิด ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 : 1088 – 1089) ที่ระดับความเชื่อมั่นประมาณ 95 % ความคลาดเคลื่อน 5 % ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น รายละเอียดดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ตำบล	ประชากร	ขนาดตัวอย่าง
นาเกลือ	11,387	35
บ้านคลองสวน	22,270	68
แหลมฟ้าผ่า	18,049	55
ปากคลองบางปลากด	12,600	39
ในคลองบางปลากด	66,308	203
รวม	130,614	400

ในการแจกแบบสอบถามนั้น ได้ทำการติดต่อประสานงานกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านในตำบลต่างๆ เพื่อขอความร่วมมือในการแจกแบบสอบถาม

กลุ่มที่ 3 สำหรับการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มประกอบด้วย ผู้บริหารในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์เขตพื้นที่การศึกษา ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 15 คน

กลุ่มที่ 4 การใช้ข้อมูลแบบทฤษฎีภูมิจากเอกสาร สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานศึกษาและกระบวนการจัดการศึกษาที่เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญา

ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยใช้พิจารณาร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยวิธีการอื่นๆ
ด้วยวิธีการอื่นๆ

เครื่องมือและเทคนิควิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้

1. **แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น :** แนวคำถามสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติ ผลงาน/ผลิตภัณฑ์ กระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ กรรมวิธีและขั้นตอนในการผลิตผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดและอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอยะสรบุรี

2. **แบบสอบถาม** เกี่ยวกับศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

ตอนที่ 4 แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

3. **แบบสัมภาษณ์ :** แนวคำถามสำหรับใช้ในการสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นเกี่ยวกับ ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

4. **แนวคำถามสำหรับใช้ในการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ** โดยมีประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับ แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

5. **เครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล** ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก การปฏิบัติงานภาคสนาม เป็นต้น

การพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี หลักการ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. กำหนดขอบข่ายนิยามของตัวแปรแล้วร่างแบบสอบถาม แนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ให้สอดคล้อง และครอบคลุมกับนิยามของตัวแปร

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจนเกี่ยวกับภาษา และปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

4. จัดทำแบบสอบถามและแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ แล้วนำไปทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงกับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง

5. วิเคราะห์คุณภาพของแบบสอบถามโดยคำนวณค่าความเที่ยง (reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเที่ยง .82

6. จัดทำแบบสอบถามและแนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ ผู้บริหารอำเภอพระสมุทรเจดีย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ และสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยให้นักศึกษาที่เรียนในรายวิชาการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้ร่วมเก็บข้อมูลจริงพร้อมกับผู้วิจัยด้วย โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในระหว่าง วันที่ 1 กรกฎาคม – 7 สิงหาคม 2558

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินการดังนี้

1.1 นัดหมายวัน เวลา และสถานที่เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามแนวคำถามที่ได้จัดส่งให้ล่วงหน้า

1.2 ชี้แจงถึง เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่ทุกฝ่ายจะได้รับจากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ พร้อมทั้งแจ้งแนวทางในการสัมภาษณ์

1.3 ดำเนินการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่กำหนดไว้ ตามวัน และสถานที่ในการสัมภาษณ์ ตามที่กำหนดไว้ โดยทำการจดบันทึก บันทึกภาพและบันทึกเสียงประกอบ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยจัดส่งแบบสอบถามไปให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลโดยผ่านกำนันและผู้ใหญ่บ้านของแต่ละตำบล ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ เป็นผู้ทำการรวบรวมข้อมูลและเก็บข้อมูลได้ทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 100

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในวันอังคารที่ 24 พฤศจิกายน 2558 เวลา 9.30 - 12.00 น. ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอพระสมุทรเจดีย์ (หลังเล็ก) จังหวัดสมุทรปราการ โดยการจัดสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย ผู้บริหารอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ผู้บริหารสถานศึกษา ศิษยานุศิษย์ ครู อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 15 คน มีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนการประชุมสนทนากลุ่ม ดำเนินการดังนี้

3.1 ประชุมเตรียมความพร้อม เอกสาร วัสดุอุปกรณ์ที่เป็นองค์ประกอบของการสนทนากลุ่มให้พร้อม ได้แก่ ผู้ดำเนินการสนทนา ผู้จดบันทึกการสนทนากลุ่ม เครื่องบันทึกภาพและเสียง เป็นต้น

3.2 ชี้แจงให้ผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่มได้รับทราบ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่ทุกฝ่ายจะได้รับจากการสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งแจ้งแนวทางในการสนทนากลุ่ม

3.3 ดำเนินการสนทนากลุ่มตามแนวคำถามในการสนทนากลุ่มตามวัน และสถานที่ในการสนทนากลุ่มตามที่กำหนดไว้

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลได้จากเวลา สถานที่และบุคคล กรณีที่ข้อมูลมีความขัดแย้งกันก็จะกลับไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งโดยเปลี่ยนเวลา สถานที่ บุคคลต่างกันเพื่อยืนยันว่าได้ข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่ และตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การใช้การสังเกตและการสนทนากลุ่ม และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องควบคู่กัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบคำถามการวิจัย

2. ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

เกณฑ์การแปลผล

1. เกณฑ์การแปลผลจากข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้การสรุปเชิงเหตุผล (logical approach) ตามความเห็นของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่

2. เกณฑ์การแปลผลจากข้อมูลเชิงปริมาณพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นแปลความหมายตามเกณฑ์ ของค่าเฉลี่ย ดังต่อไปนี้ (ประคอง กรรณสูตร, 2538)

4.50 – 5.00	หมายถึง	มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมากที่สุด
3.50 – 4.49	หมายถึง	มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก
2.50 – 3.49	หมายถึง	มีการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง
1.50 – 2.49	หมายถึง	มีการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย
1.00 – 1.49	หมายถึง	มีการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อยที่สุด

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา ของ อำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาศักยภาพและสภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน ในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาศักยภาพและสภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

จากการลงพื้นที่ภาคสนามรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้จำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งสิ้น 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คน ที่ให้ข้อมูลและสามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ได้ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง การนำเสนอมีลำดับดังนี้

1. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ในภาพรวม จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คน
 2. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์จำแนกตามสาขา/ตำบล
 3. ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ ผลิตภัณฑ์/ผลงาน ของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น
- รายละเอียดของข้อมูลมีดังนี้

1. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในภาพรวม จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คน

ผลการศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอสุมทรีบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ในภาพรวมทั้ง 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คนจาก 5 ตำบล นำเสนอในรูปแบบของตารางสรุปจำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีรายละเอียด ปรากฏดังตารางที่ 4.1 - 4.2

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสระบุรี จังหวัดสมุทรปราการ
(n = 22 คน)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
1.เพศ		
หญิง	17	77.27
ชาย	5	22.73
2.อายุ		
ต่ำกว่า 40 ปี	-	-
40 – 60 ปี	13	59.09
61 ปีขึ้นไป	9	40.91
3.ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	16	72.73
มัธยมศึกษา	2	9.09
สูงกว่ามัธยมศึกษา	3	13.64
ไม่ระบุ	1	4.54
4.สถานภาพ		
สมรส	16	72.73
โสด	1	4.54
หม้าย/หย่าร้าง	2	9.09
ไม่ระบุ	3	13.64
5.ตำบลที่อยู่		
นาเกลือ	9	40.91
แหลมฟ้าผ่า	4	18.18
ปากคลองบางปลากด	3	13.64
ในคลองบางปลากด	5	22.73
บ้านคลองสวน	1	4.54

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 77.27 เป็นเพศชาย 5 คนคิดเป็นร้อยละ 22.73 มีอายุ 40-60 ปีมากที่สุด จำนวน 13 คนคิดเป็นร้อยละ 59.09 รองลงมาคืออายุระหว่าง 61 ปีขึ้นไป จำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 40.91 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนเท่ากัน 16 คนคิดเป็นร้อยละ 72.73 รองลงมาคือระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา 3 คนคิดเป็นร้อยละ 13.64 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด จำนวน 16 คนคิดเป็นร้อยละ 72.73 รองลงมาคือไม่ระบุ จำนวน 3 คนคิดเป็นร้อยละ 13.64 อาศัยอยู่ในตำบลนาเกลือมากที่สุด จำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 40.91 รองลงมาคือ ในคลองบางปลากด จำนวน 5 คนคิดเป็นร้อยละ 22.73

ตารางที่ 4.2 รายชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

สาขา	ภูมิปัญญา	ชื่อผู้ทรงภูมิปัญญา	ตำบล
คหกรรม (อาหาร)	1.กุ้งเหยียด	1.นางสุนทร สุวรรณ 2.นางสำรวย แดงหนู 3.นางพรพิภา สุวรรณนาวัน	นาเกลือ นาเกลือ นาเกลือ
	2.กุ้งแห้ง	นางสำรวย แดงหนู	นาเกลือ
	3.กุ้งกรอบแก้ว	นางจรรยา ไกรเนตร	แหลมฟ้าผ่า
	4.ขนมจาก	นางรัตดาวลี จำปาเงิน	แหลมฟ้าผ่า
	5.ขนมเกสรดอกลำเจียก ลูกจาก	นางจรรยา ไกรเนตร	แหลมฟ้าผ่า
	6.วุ้นกรอบลูกจาก	นางช่อนกลิ่น บุญเข้ม	นาเกลือ
	7.ขนมใส่ไส้	นางธนชา ส่างาม	ปากคลองบางปลากด
ศิลปกรรม (หัตถกรรม)	1.จุนวดนิ้วจากใบลาน	นางสาวจรเชช บุริมสิทธิกุล	ในคลองบางปลากด
	2.กระเป๋านั่ง	นางอุมาพร แก้วมณี	ในคลองบางปลากด
	3.การสานตะกร้าพลาสติก	นางนิภา กิตติรักษา	แหลมฟ้าผ่า
	4.การทำหมวกใบจาก	นางจรรยา ไกรเนตร	แหลมฟ้าผ่า
	5.บ้านโตไม้ประดิษฐ์	นายหรรษา หมีเงิน	ในคลองบางปลากด
	6.การสานปลาตะเพียน จากใบจาก	นางปิยะวรรณ บุญรอด	นาเกลือ
	7.ปอแง(ของเล่น)	นางสาวจรเชช บุริมสิทธิกุล	ในคลองบางปลากด
	8.งานปั้นตุ๊กตาจากใบจาก	นางศรีอุไร แก้วมณี	บ้านคลองสวน
ศิลปกรรม(งาน ประดิษฐ์)	1.กระจกแกะลายเพนท์สี	นายขวัญ เมืองพงษ์	ในคลองบางปลากด
	2.การทำเรือรบจำลอง	นายศุภกร ม่วงเข้ม	ในคลองบางปลากด
	3.การทำพวงหรีดอุปกรณ์ เครื่องครัว	นางอุไรวรรณ พงษ์โสภา	นาเกลือ
	4.การทำกระเป๋และ ตะกร้าพลาสติก	นางวัฒนา อ่อนอม	นาเกลือ
	5.การประดิษฐ์ปุ รามเกียรติ์	นายสุวัฒน์ชัย ทับทิม	นาเกลือ

ตารางที่ 4.2 รายชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอยะรัง จังหวัดสมุทรปราการ (ต่อ)

สาขา	ภูมิปัญญา	ชื่อผู้ทรงภูมิปัญญา	ตำบล
	6.การทำปูด้าฟ	นายประธาน แม่นเหลียงอ่อน	นาเกลือ
	7.การประดิษฐ์ดอกไม้ จากผ้าใยบัว	นางรัตนา เกิดผล	แหลมฟ้าผ่า
	8.บายศรีดอกไม้สด	นางธนัชชา ส่งงาม	ปากคลองบางปลากด
	9.ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก	นางศรีอุไร แก้วมณี	บ้านคลองสวน
	10.ผ้าบาติกจากใบจาก	นางศรีอุไร แก้วมณี	บ้านคลองสวน
	11.พวงกุญแจจากราก ลำพู	นางศรีอุไร แก้วมณี	บ้านคลองสวน
สาธารณสุข (สมุนไพร)	1.ยาสีฟันสมุนไพรข่อย	นางไพศาล เหลี่ยมมุกดา	ในคลองบางปลากด
	2.การทำยาหม่อง	นางนิภา กิตติรักษา	แหลมฟ้าผ่า
	3.สบู่ทองคำ	นางสวัน โพธิ์ทอง	ในคลองบางปลากด
	4.สมุนไพรหอมเกิดผล	นางรัตนา เกิดผล	แหลมฟ้าผ่า
การทำปุ๋ย	การทำปุ๋ยชีวภาพ	นางนิภา กิตติรักษา	แหลมฟ้าผ่า

2. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอยะรังจัดจำแนกตามสาขา/ตำบล

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 22 คนในอำเภอยะรัง จังหวัดสมุทรปราการ ที่ทำการศึกษาจำแนกตามสาขา/ตำบล สรุปได้ปรากฏดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 จำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกตามสาขา/ตำบล

รายชื่อ	สาขา				
	คหกรรม	ศิลปกรรม		สาธารณสุข	อื่นๆ
	อาหาร	หัตถกรรม	งาน ประดิษฐ์	สมุนไพร ฯลฯ	การทำปุ๋ย
ตำบลนาเกลือ	5	1	4		
ตำบลแหลมฟ้าผ่า	3	2	1	2	1
ตำบลในคลองบางปลากด	-	4	2	2	
ตำบลปากคลองบางปลากด	1	-	1	-	-
ตำบลบ้านคลองสวน	-	1	3	-	-
รวม	9	8	11	4	1
ร้อยละ	27.27	24.24	33.34	12.12	3.03

จากตารางที่ 4.3 พบว่า สาขาที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุดสามอันดับแรกคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานประดิษฐ์จำนวน 11 ภูมิปัญญา คิดเป็นร้อยละ 33.34 รองลงมาคือด้านอาหารจำนวน 9 ภูมิปัญญา คิดเป็นร้อยละ 27.27 และด้านหัตถกรรมจำนวน 8 ภูมิปัญญาคิดเป็นร้อยละ 24.24 ส่วนด้านที่มีจำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อยที่สุดคือ ด้านงานอื่นๆ ได้แก่ การทำปุ๋ยชีวภาพจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.03

3. ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้และสังคมประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ ผลิตภัณฑ์/ผลงาน และข้อมูลอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 22 คนได้มาจากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญาและนำมาสังเคราะห์และนำเสนอ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1. กระบวนการเรียนรู้และสังคมประสบการณ์

ผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละคนจะมีกระบวนการเรียนรู้และการสังคมประสบการณ์ในลักษณะที่ต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญาได้มาโดยตรงโดยสรุปได้ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้และการสังคมประสบการณ์ของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
กระบวนการเรียนรู้		
1. การเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลองผิดลองถูก	5	22.73
2. การได้รับการถ่ายทอดจากบิดา มารดา บรรพบุรุษ	7	31.81
3. การเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนถ่ายทอด (ครู อาจารย์)	5	22.73
4. การเรียนรู้โดยเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่เปิดอบรม	5	22.73
การสังคมประสบการณ์		
1. ประสบการณ์ต่ำกว่า 11 ปี	8	36.36
2. ประสบการณ์ 11 – 20 ปี	5	22.73
3. ประสบการณ์ 21 – 30 ปี	5	22.73
4. ประสบการณ์ 31 ปีขึ้นไป	4	18.18

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากบิดา มารดา บรรพบุรุษ จำนวน 7 คนคิดเป็นร้อยละ 31.81 รองลงมาคือการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลองผิดลองถูก การเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนถ่ายทอด (ครู อาจารย์) และการเรียนรู้โดยเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่เปิดอบรม จำนวนเท่ากันคือ 5 คนคิดเป็นร้อยละ 22.73 สำหรับการสังคมประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาพบว่า มีประสบการณ์ประสบการณ์ต่ำกว่า 11 ปีมากที่สุดจำนวน 8 คน คิดเป็นคิดเป็นร้อยละ 36.36 รองลงมาคือประสบการณ์ 11 – 20 ปีและประสบการณ์ 21 – 30 ปี จำนวนเท่ากันคือ 5 คนคิดเป็นร้อยละ 22.73

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น มีข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และสังคมประสบการณ์ สรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการคิดค้นและการลองถูกลองผิดด้วยตนเอง โดยใช้การสังเกตผลที่ได้ ทำได้บ้างเสียบ้าง ผ่านการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือมานาน งานที่ออกมาทั้งสวยและไม่สวย แต่อาศัยใจรักและความมุ่งมั่นค่อยๆ พัฒนาฝีมือเพราะงานลักษณะนี้ต้องอาศัยใจรักและมีความใจเย็นอันไหนคิดว่าทำแล้วผลิตภัณฑ์ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตนเองคิดไว้ก็จะนำมาแก้ไขจนเป็นผลิตภัณฑ์ที่ดีและมีคุณภาพ พร้อมทั้งจะนำผลิตภัณฑ์ของตัวเองไปถ่ายทอดแก่คนอื่น เช่น การทำเรือรบจำลอง กระเจ๊กแกะลายเพนทีส การประดิษฐ์ปูรามเกียร์ตี การทำปูลูสต๊าฟ เป็นต้น ทำบ่อยๆ และค่อยพัฒนาฝีมือไปเรื่อย อาศัยใจรักและการสังเกตนานเข้าก็ทำได้ดีขึ้น จนสามารถทำออกจำหน่ายได้เอง และนำมาถ่ายทอดให้ลูกหลานทำสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมของครอบครัวก็ได้

2. การได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ โดยมีการคิดพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ต่อยอดจากของเดิมให้มีความทันสมัยหลากหลายมากขึ้น ถ้าเป็นอาหารก็พัฒนารสชาติอาหารให้อร่อยและเป็นที่ต้องการของคนในยุคปัจจุบันมากขึ้น เช่น ผลิตภัณฑ์จากกุ้ง ได้แก่ กุ้งเหยียด กุ้งแห้ง กุ้งกรอบแก้ว ขนมจาก ขนมเกสรดอกกล้าเจียกจาก การทำหมวกใบจาก การทำบายศรีดอกไม้อัด ขนมใส่ไส้ ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก ผ้าบาติกจากใบจาก งานปั้นตุ๊กตาจากใบจาก การทำพวงกุญแจจากรากลำพูน ซึ่งผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นได้มีการปรับปรุงคุณภาพและใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก

3. การเรียนรู้จากครูรุ่นเก่า ครูบาอาจารย์และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีการพัฒนาปรับปรุงให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นปรับแต่งตามยุคสมัย เช่น การทำพวงหรีดอุปกรณ์เครื่องครัว การสานตะกร้าพลาสติก การทำบ้านต่อไม้ประดิษฐ์ ภูวนวดนี้จากใบลาน มีการหารูปแบบใหม่ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซากจำเจ ทำให้สามารถนำมาประกอบอาชีพได้

4. การเรียนรู้โดยการเข้ารับการอบรมจากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการของจังหวัดสมุทรปราการที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม โดยทำการฝึกฝนและปฏิบัติจนเกิดความชำนาญและมีการพัฒนาต่อยอดของผลิตภัณฑ์ให้เกิดความหลากหลายและประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้จากผ้าใยบัว การทำสมุนไพรหอม การทำสบู่ทองคำ การทำยาหม่องน้ำ การทำน้ำหมักชีวภาพ และได้้นำความความรู้มาใช้ประกอบวิชาชีพเป็นอาชีพเสริมและถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

มีผู้ทรงภูมิปัญญาหลายคนที่ได้รับรางวัลต่างๆ ได้แก่ กุ้งเหยียดป่าสุนทร ได้รับรางวัลโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี 2552 กลุ่มแม่บ้านเกษตรนาเกลือพัฒนาจากหน่วยงานราชการ ขนมจากคุณรัตดาวดี เป็นผู้ชนะเลิศการทำขนมจาก จากหน่วยงาน องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรปราการ การทำเรือรบจำลองของคุณศุภกร ได้รับรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ของจังหวัดสมุทรปราการ การทำพวงหรีดอุปกรณ์เครื่องครัวของคุณอุไรวรรณได้รับรางวัลสิงห์ทอง จากหน่วยงานกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย รางวัลรองชนะเลิศ อันดับสอง การประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและหมู่บ้านน่าอยู่ รางวัลชนะเลิศระดับอำเภอตามโครงการคัดเลือกหมู่บ้านดีเด่น กุ้งเหยียดบ้านสาขาของคุณสำรวยได้รับรางวัล OTOP ประจำตำบล นาเกลือ การประดิษฐ์ปูรามเกียร์ตีของคุณสุวัฒน์ชัย ได้รับคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับสี่

ดาวประจำปี พ.ศ. 2547 และปี พ.ศ.2549 คุณจรรยา ได้รับรางวัล ปราชญ์เกษตร 72 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และภูมิปัญญาท่านอื่นๆ อีกหลายท่านก็ได้รับการยกย่องจากหน่วยงานต่างๆ อีกหลายหน่วยงาน

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ที่มีในหลากหลายวิธี ดังนี้

1. การถูกเชิญไปเป็นวิทยากรสอนตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในสถานที่ราชการและเอกชน โดยจัดเป็นกลุ่มผู้ที่สนใจ เช่น สถานศึกษาต่างๆ ศูนย์ฝึกอาชีพ แล้วแต่ทางสำนักงานหรือหน่วยงานใดติดต่อมา เป็นการสร้างอาชีพและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไปพร้อมกันด้วย
2. การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน พี่ น้อง เพื่อน คนในชุมชนและบุคคลภายนอกอื่น เป็นการถ่ายทอดตัวต่อตัวให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาที่แหล่งผลิตโดยตรง มีคนในแต่ละรุ่นที่สนใจ มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ที่เกษียณก็มี โดยผู้สนใจติดต่อมาขอดูงานและขอเรียนรู้โดยตรงที่บ้าน เช่น การทำกุ่มเหี้ยด การทำปูด้าฟ การทำปูรามเกียรต์ การทำขนมจาก การสานหมวกใบจาก การทำผ้ามัดย้อมจากต้นจาก เป็นต้น และบางครั้งมีหน่วยงานของราชการบางหน่วยช่วยในการถ่ายทอดบ้าง จนผู้ที่รับการถ่ายทอดสามารถนำไปทำต่อ ยอดการผลิตได้ ได้แก่ ฝ่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น
3. ในบางภูมิปัญญาที่ไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนภายนอก จะส่งต่อเฉพาะในครอบครัวที่เป็นลูกหลานจริงๆ ส่วนใหญ่เป็นสูตรลับ เช่น การทำสบู่ทองคำ รายละเอียดของสูตรจะถ่ายทอดให้เฉพาะคนในครอบครัวเท่านั้นเพราะไม่ต้องการให้เกิดคู่แข่งทางการค้า

ผลิตภัณฑ์หรือผลงาน

งานของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นถ้าเป็นงานที่เป็น **สาขาคหกรรม** เช่น อาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ทำมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบทอดต่อๆ กันมาจนถึงในยุคปัจจุบัน เช่น อาหารที่ทำจากกุ่ม ได้แก่ กุ่มเหี้ยด กุ่มแห้ง กุ่มกรอบแก้ว หรือพวกขนมต่างๆ เช่น ขนมจาก ขนมเกสรดอกลำเจียกลูกจาก ขนมใส่ไส้ มีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันบ้าง ปรับปรุงวัตถุดิบ เช่น ขนมจากหรือขนมเกสรดอกลำเจียกก็มีการเพิ่มเติมส่วนผสมจากลูกจากลงไปเพื่อให้มีรสชาติดียิ่งขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์ของอาหารประเภทนั้นๆ ไว้ เช่น รสชาติ รูปลักษณ์ บางอย่างยังคงเหมือนเดิมเช่นขนมจากก็ยังใช้ใบจากมาห่อ หรือขนมใส่ไส้ก็ยังใช้ใบตองมาห่อเหมือนเดิม **สาขาศิลปกรรม** ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน พัฒนาคุณภาพเรื่อยมา ผลงานต้องมีความประณีต สวยงาม ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือรบจำลอง กระจกแกะลายเพนท์สี การประดิษฐ์ปูรามเกียรต์ การทำปูด้าฟ บ้านโตไม้ประดิษฐ์ บายศรีดอกไม้สด การสานปลาตะเพียนจากใบจาก ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก งามด้นิ้วจากใบลาน เป็นต้น **สาขาสาธารณสุข** ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ประกอบเป็นตัวผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ยาสีฟันสมุนไพรข่อย สบู่ทองคำ สมุนไพรหอมเกิดผล ยาหม่อง เป็นต้น สำหรับสมุนไพรส่วนใหญ่ที่ใช้ก็เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเน้นการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เน้นทำเพื่อการค้า

ใหญ่โตมากนักแต่ทำเพื่อเลี้ยงชีพและส่งต่อความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไป และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก

การผลิตผลิตภัณฑ์

การผลิตของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากนักเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็น สาขาคหกรรมด้านอาหาร สาขาศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม และสาขาสาธารณสุขด้านการสืบสานตำราสมุนไพร ส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น หาซื้อได้ง่ายเน้นหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ผลิตภัณฑ์จากกัญ การทำปฐพีบำบัด ขนมาจาก การทำผ้ามัด ย้อมจากต้นจาก การทำพวงกุญแจจากรากลำพู และไม่ค่อยมีอุปกรณ์หนัก แต่จะใช้วัสดุที่หาได้ง่าย ในท้องถิ่น ที่มีอยู่โดยทั่วไป

สิ่งที่ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายคนได้ให้ความเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างต้องใช้ความอดทนในการทำเพราะงานส่วนใหญ่เป็นงานค่อนข้างละเอียด ประณีต และต้องสนใจ ใช้เวลา มุ่งมั่น ตั้งใจในการทำ ซึ่งคนส่วนใหญ่มาเรียนหรือได้รับความรู้ไปแล้วก็ไม่ได้สนใจและทำจริงจัง เช่น กระจก แกะลายเพนท์สี การประดิษฐ์ปฐพีบำบัด การทำปฐพีบำบัด บ้านดอกไม้ประดิษฐ์ บายศรีดอกไม้สด การสานปลาตะเพียนจากใบจาก ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก การทำหมวกใบจาก เป็นต้น ซึ่งงานพวกนี้หน่วยงานราชการในท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา เป็นต้น ควรต้องมีการนำไปจัดทำเป็นหลักสูตรของสถานศึกษา จัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง รักและภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นและชุมชนของตนเองและควรการอนุรักษ์ไว้ เพราะเป็นสิ่งที่คู่กับคนไทยและเป็นมรดกให้ลูกหลานต่อไป

สำหรับรายละเอียดภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตธนบุรี จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 22 คนได้มีการนำเสนอไว้ในภาคผนวก หน้า 72-151

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

การศึกษาศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏผลดังตาราง

ที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 จำนวนและร้อยละของข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

รายการ	จำนวน (n = 400)	ร้อยละ
1. เพศ		
1.1 ชาย	195	48.75
1.2 หญิง	205	51.25
2. อายุ		
2.1 ต่ำกว่า 30 ปี	49	12.25
2.2 30-40 ปี	119	29.75
2.3 41-50 ปี	125	31.25
2.4 51-60 ปี	69	17.25
2.5 61 ปีขึ้นไป	38	9.50
3. วุฒิการศึกษา		
3.1 ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	65	16.25
3.2 มัธยมศึกษาตอนต้น/เทียบเท่า	91	22.75
3.3 มัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่า	95	23.75
3.4 อนุปริญญา	42	10.50
3.5 ปริญญาตรี	71	17.75
3.6 สูงกว่าปริญญาตรี	36	9.00
4. สถานภาพในสังคม		
4.1 ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น	12	3.00
4.2 กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	49	12.25
4.3 ประธานชุมชน	42	10.50
4.4 ผู้นำทางศาสนา	3	0.75
4.5 ประธานกลุ่มแม่บ้าน	18	4.50
4.6 สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล	11	2.75
4.7 ผู้ปกครองนักเรียน	127	31.75
4.8 ครูฝ่ายวิชาการ/หัวหน้ากลุ่มสาระ	15	3.75
4.9 ครูผู้สอน	19	4.75
4.10 คณะกรรมการสถานศึกษา	12	3.00
4.11 อื่นๆ ได้แก่ ประชาชนทั่วไป	92	23.00

ตารางที่ 4.5 จำนวนและร้อยละของข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

รายการ	จำนวน (n = 400)	ร้อยละ
5. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์		
5.1 ต่ำกว่า 10 ปี	71	17.75
5.2 10-20 ปี	101	25.25
5.3 21-30 ปี	102	25.50
5.4 31-40 ปี	54	13.50
5.5 41-50 ปี	26	6.50
5.6 51 ปีขึ้นไป	46	11.50

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 51.25 มีอายุ 41-50 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.25 รองลงมาคืออายุ 30-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.75 มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/เทียบเท่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 23.75 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น/เทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ 22.75 สถานภาพในสังคมเป็นผู้ปกครองนักเรียนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.75 รองลงมาคือประชาชนทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 23.00 และมีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 21-30 ปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 25.50 รองลงมาคือ 10-20 ปีคิดเป็นร้อยละ 25.25

2. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา ปรากฏดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.ชุมชนมีการวางแผนบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.44	1.01	ปานกลาง
2.ชุมชนได้นำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นจุดสร้างความสนใจให้กับชุมชน	3.37	0.79	ปานกลาง
3.ชุมชนมีการให้ข้อมูลซึ่งกันและกันเกี่ยวกับแหล่งที่อยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.41	0.84	ปานกลาง

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ
ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อ
ส่งเสริมการจัดการศึกษา (ต่อ)

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
4.ชุมชนได้ตั้งผู้แทนให้มีการจดบันทึก/สำรวจเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.24	0.82	ปานกลาง
5.ชุมชนได้ช่วยกันดูแลภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนรุ่นหลัง	3.38	0.88	ปานกลาง
6.ชุมชนได้มีการแบ่งหน้าที่ให้คนในชุมชนช่วยกันดูแลแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.26	0.82	ปานกลาง
7.ชุมชนมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในเชิงพาณิชย์	3.09	0.89	ปานกลาง
8.ชุมชนเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้	3.51	0.80	มาก
9.ชุมชนอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น การเดินทางไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.48	0.88	ปานกลาง
10.ชุมชนมีการติดตามการดำเนินการของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นระยะๆ	3.37	0.80	ปานกลาง
11.ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.47	0.96	ปานกลาง
12.ชุมชนได้เชิญผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการวางแผนและปรับปรุงผลงานของภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.27	0.88	ปานกลาง
13.ชุมชนมีการบันทึกผลงานของภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น ซีดี วีดีทัศน์ เป็นต้น	3.15	0.91	ปานกลาง
14.ชุมชนมีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับชุมชนใกล้เคียง	3.28	0.91	ปานกลาง
15.ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในช่องทางต่างๆ	3.59	0.91	มาก
16.ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน	3.70	0.74	มาก
17.ท่านสามารถแนะนำเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่ผู้สนใจได้	3.51	0.82	มาก
18.ท่านสามารถบอกเส้นทางการเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้	3.63	0.90	มาก

ตารางที่ 4.6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อ ส่งเสริมการจัดการศึกษา (ต่อ)

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
19.ท่านมีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น	3.39	0.83	ปานกลาง
20.ท่านมีการติดตามเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่เสมอ	3.37	0.82	ปานกลาง
รวม	3.40	0.61	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.40$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในระดับสูงสุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน ($\bar{X} = 3.70$) รองลงมาคือ ท่านสามารถบอกเส้นทางการเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ($\bar{X} = 3.63$) และชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในช่องทางต่างๆ ($\bar{X} = 3.59$)

3. ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

การนำเสนอผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ปรากฏดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1.มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.20	0.89	ปานกลาง
2.มีส่วนร่วมกำหนดเป้าหมายเกี่ยวกับการใช้แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.23	0.89	ปานกลาง
3.มีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.23	0.88	ปานกลาง

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา (ต่อ)

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
4.มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับสถานศึกษา	3.26	0.87	ปานกลาง
5.มีส่วนร่วมในการจัดหาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.47	0.96	ปานกลาง
6.ร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนรู้	3.17	0.83	ปานกลาง
7.ร่วมในการกำหนดวิธีการในการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้	3.09	0.78	ปานกลาง
8.ร่วมกำหนดช่วงเวลาในการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้	3.08	0.80	ปานกลาง
9.ร่วมในการติดต่อประสานงานในการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้	3.13	0.78	ปานกลาง
10.ร่วมในการสนับสนุนและจัดหางบประมาณในการดำเนินการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้	2.97	0.77	ปานกลาง
11.ร่วมในการจัดหางบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ในการอบรมให้ความรู้กับนักเรียน	2.90	0.86	ปานกลาง
12.ร่วมอำนวยความสะดวกกรณีที่ต้องพานักเรียนมาศึกษาเรียนรู้นอกสถานศึกษา	3.09	0.91	ปานกลาง
13.ร่วมในการเสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา	3.13	0.83	ปานกลาง
14.ร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	2.98	0.95	ปานกลาง
15.ร่วมในการรับคำชม คำติ รางวัลต่างๆ ที่เกิดจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.18	0.98	ปานกลาง
16.ร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	3.12	0.98	ปานกลาง
17.ร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงเกี่ยวกับการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้	2.99	0.84	ปานกลาง

ตารางที่ 4.7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
18.ร่วมนำผลการประเมินที่ประสบความสำเร็จในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เผยแพร่สู่สาธารณชน	3.15	0.87	ปานกลาง
รวม	3.13	0.66	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.13$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ($\bar{X} = 2.90 - 3.47$)

4. ข้อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนทางการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยมีประเด็นสรุปได้ดังนี้

4.1 ให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งที่อยู่ การเดินทางเพิ่มเติม จำนวน 13 คน

4.2 ประชาสัมพันธ์ผ่าน ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้าถึงชุมชนของตนเองได้มากขึ้น จำนวน 4 คน

4.3 แจกให้ทราบตามลำดับชั้น เพื่อช่วยเป็นแนวทางประชาสัมพันธ์และชักจูงชาวบ้านในชุมชนให้ได้รับทราบข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นและความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์ข้อมูล จำนวน 6 คน

4.4 จัดให้มีการประชุมกรรมการหมู่บ้าน ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ เพื่อให้แต่ละหมู่บ้านเสนอแนวทาง และเสนอแนะว่าแต่ละหมู่บ้านมีอะไรบ้างที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ เพื่อประชาชนของแต่ละจังหวัด นอกจากจังหวัดสมุทรปราการ ได้เข้ามาเรียนรู้ในท้องถิ่น อ.พระสมุทรเจดีย์ จำนวน 15 คน

4.5 มีการถอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่และทำอย่างต่อเนื่องให้ความรู้ประชาชน จำนวน 3 คน

4.6 ศึกษาดูงาน อบรม กับแหล่งเรียนรู้ตามฐานของกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพที่เข้มแข็งและยั่งยืน จำนวน 5 คน

4.7 ควบคุมดูแลเรื่องของงบประมาณมาสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ เป็นปัจจัยหลักเพราะทุกวันนี้ต้องหางบประมาณกันเอง โดยให้องค์กรต่างๆ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล มาสนับสนุน จำนวน 17 คน

4.8 อบรมให้ความรู้กับประชากรแฝงที่มีพักอาศัยอยู่ในพื้นที่ เพื่อทำมาหากิน ปลุกฝังให้เกิดจิตสำนึกรักพื้นที่ที่อยู่อาศัยให้เกิดการเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระหว่างคนพื้นที่และประชากรแฝง

ปลูกจิตสำนึกในทุกๆ เรื่อง สร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง การมี บ.ว.ร.เป็นศูนย์กลางและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ได้กับทุกๆ คนทุกวัย ให้ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาในทุกๆ เรื่อง จำนวน 4 คน

4.9 ต้องบริหารจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอย่างเป็นระบบ จำนวน 6 คน

4.10 ติดต่อประสานงานกับโรงเรียนเพื่อสร้างหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ได้เรียนรู้ หลังได้เรียนรู้ จำนวน 3 คน

4.11 ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน จำนวน 2 คน

4.12 จัดให้มีคณะกรรมการย่อยในแต่ละชุมชนย่อยเพื่อช่วยในการประสานงาน จำนวน 2 คน

4.13 ควรมีการถอดชุดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จำนวน 3 คน

4.14 การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมพัฒนาชุมชนโดยการเปิดข้อคิดเห็นของคน ชุมชน จำนวน 5 คน

4.15 ต้องมีเวทีจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 2 คน

4.16 หน่วยงานภายนอกต้องให้ความสำคัญกับตัวคนในชุมชนเอง ต้องเรียนรู้กับชุมชนเองโดยมีการประสานเชื่อมโยงกับผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน

4.17 จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับคนในชุมชน จัดตั้งคณะทำงาน ติดตามประเมินผล สนับสนุนในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จำนวน 6 คน

4.18 การส่งเสริมให้สถานศึกษาใกล้เคียงชุมชนมาศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาให้คงไว้ จำนวน 2 คน

4.19 ชุมชนควรมหาผู้ที่มีประสบการณ์มาถ่ายทอดความรู้ให้แก่แก่นักเรียนในสถานศึกษาในชุมชน จำนวน 5 คน

4.20 ควรให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและควรจัดบุคลากรที่มีความรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างสม่ำเสมอ จำนวน 4 คน

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ผลการศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้บริหารในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาในเทศก์เขตพื้นที่ การศึกษา ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ทำการตรวจสอบข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ และหาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการเพื่อให้สถานศึกษาสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

1. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอมะนัง จังหวัดยะลา มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

1.1 ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง โดยในการจัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยให้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่าย เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล พัฒนาชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น สืบค้นข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละตำบล ซึ่งมี 42 หมู่บ้าน ในอำเภอมะนัง จังหวัดยะลาว่ามีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลิตภัณฑ์ของแต่ละคนอะไรบ้าง มาประชุมทำแผนและโครงการร่วมกันซึ่งควรต้องมีการประเมินผลและมีการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ และต้องปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ

ในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศสามารถจัดทำในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1.1.1 จัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเชิดชูเกียรติของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลงานของแต่ละคน

1.1.2 การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบของเว็บไซต์ เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการสืบค้น อ้างอิง โดยมีการปรับข้อมูลให้ทันสมัย

1.1.3 การจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิดีทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงความสามารถและผลงานของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 ในหน่วยงานหลักได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดตั้งหน่วยงานย่อยในองค์กรสำหรับส่งเสริมหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบมีการประสานร่วมมือกันกับหน่วยงานที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกันในหน่วยงานอื่นโดยจัดทำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศและใช้ร่วมกัน

1.3 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอมะนัง จังหวัดยะลาในทุกปีหรือทุกภาคเรียน มีการให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและรณรงค์ให้สถานศึกษาทุกแห่งให้ความร่วมมือในการนำผู้เรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เพื่อให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ ในการจัดการเรียนรู้ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่างจริงจัง โดยให้มีระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาโดยให้หลักสูตรมีสภาพเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยคณะครูอาจารย์และผู้บริหารต้องร่วมกันทำหลักสูตรท้องถิ่นและตั้งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนโดยกำหนดแนวทางการสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาของรายวิชาหรือจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม มีการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อเป็นการสร้างค่านิยมให้นักเรียน รักในชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง

2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในรายวิชาการศึกษา

ทั่วไป หรือสร้างเนื้อหาที่สอดแทรกเข้าไปในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาให้นักศึกษามีจิตสำนึกรักชุมชนท้องถิ่นที่อาศัย ตลอดจนสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยถ้านักศึกษาสนใจสามารถศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ประกอบอาชีพต่อยอดได้ในอนาคตต่อไปได้

2.3 ผู้บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนและหน่วยงานที่จัดการทางด้านการศึกษาคควรควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรร่วมมือกัน จัดให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสถานศึกษาเป็นผู้ประสานงานการอบรมให้ความรู้กับคนในชุมชน และมีข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งหมดรวมอยู่ในสถานศึกษา

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 2) ศึกษาศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ 3) ศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ของสำนักพัฒนาชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในอำเภอพระสมุทรเจดีย์จำนวน 440 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามและแนวคำถามสำหรับสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบคำถามการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ในภาพรวมได้จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คน จาก 5 ตำบลคือ นาเกลือ แหลม ฟ้าผ่า ปากคลองบางปลากด ในคลองบางปลากดและบ้านคลองสวน จำแนกตามสาขาที่ทำการศึกษามีประกอบด้วย ภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านอาหาร สาขาศิลปกรรม ได้แก่ ด้านหัตถกรรม ด้านงานประดิษฐ์ สาขาสาธารณสุข ได้แก่ ด้านการสืบสานตำราสมุนไพร และด้านอื่นๆ คือ การทำน้ำหมักชีวภาพ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลงานหรือผลิตภัณฑ์ กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมประสบการณ์ การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา ลักษณะผลิตภัณฑ์/ผลงาน และอื่นๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยสรุปมีดังนี้

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 77.27 มีอายุ 40-60 ปีมากที่สุด จำนวน 13 คนคิดเป็นร้อยละ 59.09 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า จำนวนเท่ากัน 16 คนคิดเป็นร้อยละ 72.73 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด จำนวน 16 คนคิดเป็นร้อยละ 72.73 อาศัยอยู่ในตำบลนาเกลือมากที่สุด จำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 40.91

สาขาที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุดสามอันดับแรกคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานประดิษฐ์จำนวน 11 ภูมิปัญญา คิดเป็นร้อยละ 33.34 รองลงมาคือด้านอาหารจำนวน 9 ภูมิปัญญา คิดเป็นร้อยละ 27.27 และด้านหัตถกรรมจำนวน 8 ภูมิปัญญาคิดเป็นร้อยละ 24.24 ส่วนด้านที่มีจำนวนภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อยที่สุดคือ ด้านงานอื่นๆ ได้แก่ การทำปุ๋ยชีวภาพจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.03

กระบวนการเรียนรู้และส่งเสริมประสบการณ์

ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละท่านจะมีกระบวนการเรียนรู้และการส่งเสริมประสบการณ์ ในลักษณะที่แตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญาได้มาโดยสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการคิดค้นและการลองถูกลองผิดด้วยตนเอง โดยใช้การสังเกตผลที่ได้ ทำได้บ้างเสียบ้าง ผ่านการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือมานาน งานที่ออกมามีทั้งสวยและไม่สวย แต่อาศัยใจรักและความมุ่งมั่นค่อยๆ พัฒนาฝีมือเพราะงานลักษณะนี้ต้องอาศัยใจรักและความใจเย็นอันไหนคิดว่าทำแล้วผลิตภัณฑ์ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตนเองคิดไว้ก็จะนำมาแก้ไขจนเป็นผลิตภัณฑ์ที่ดีและมีคุณภาพ

2. การได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ โดยมีการคิดพัฒนาลักษณะของผลิตภัณฑ์ต่อยอดจากของเดิมให้มีความทันสมัย หลากหลายมากขึ้น

3. การเรียนรู้จากครูรุ่นเก่า ครูบาอาจารย์และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีการพัฒนาปรับปรุงให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นปรับแต่งตามยุคสมัย

4. การเรียนรู้โดยการเข้ารับการอบรมจากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการของจังหวัดสมุทรปราการที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม โดยทำการฝึกฝนและปฏิบัติจนเกิดความชำนาญและมีการพัฒนาต่อยอดของผลิตภัณฑ์ให้เกิดความหลากหลายและประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน

ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากบิดา มารดา บรรพบุรุษ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 31.81 รองลงมาคือการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลองผิดลองถูก การเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนถ่ายทอด (ครู อาจารย์) และการเรียนรู้โดยเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่เปิดอบรมจำนวนเท่ากันคือ 5 คนคิดเป็นร้อยละ 22.73 สำหรับการส่งเสริมประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาพบว่า มีประสบการณ์ประสบการณ์ต่ำกว่า 11 ปีมากที่สุด จำนวน 8 คน คิดเป็นคิดเป็นร้อยละ 36.36 รองลงมาคือประสบการณ์ 11 – 20 ปีและประสบการณ์ 21 – 30 ปี จำนวนเท่ากันคือ 5 คนคิดเป็นร้อยละ 22.73

ผลิตภัณฑ์หรือผลงาน

งานของภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและความเก่าแก่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นถ้าเป็นงานที่เป็น **สาขาคหกรรม** เช่น อาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ทำมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบทอดต่อๆ กันมาจนถึงในยุคปัจจุบัน เช่น อาหารที่ทำจากกุ้ง ได้แก่ กุ้งเหยียด กุ้งแห้ง กุ้งกรอบแก้ว หรือพวกขนมต่างๆ เช่น ขนมจาก ขนมเกสรดอกลำเจียกลูกจาก ขนมใส่ไส้ มีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันบ้าง ปรับปรุงวัตถุดิบ เช่น ขนมจากหรือขนมเกสรดอกลำเจียกก็มี

การเพิ่มเติมส่วนผสมจากลูกจากลงไปเพื่อให้มีรสชาติดีขึ้น แต่ยังคงเอกลักษณ์ของอาหารประเภทนั้นๆ ไว้ เช่น รสชาติ รูปลักษณ์ บางอย่างยังคงเหมือนเดิมเช่นขนมจากก็ยังคงใช้ใบจากมาห่อ หรือขนมไส้ไส้ก็ยังคงใช้ใบตองมาห่อเหมือนเดิม **สาขาศิลปกรรม** ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน พัฒนาคุณภาพเรื่อยมา ผลงานต้องมีความประณีต สวยงาม ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือรบจำลอง กระจกแกะลายเพนท์สี การประดิษฐ์ปฐมาภิเษก การทำปฐมาภิเษก บ้านตอไม้ประดิษฐ์ บายศรี ดอกไม้สด การสานปลาตะเพียนจากใบจาก ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก ฆวนวดิ้วจากใบลาน เป็นต้น **สาขาสาธารณสุข** ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการนำสมุนไพรมาใช้ประกอบเป็นตัวผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ยาสมุนไพรสมุนไพรสมุนไพร สมุนไพรหอมเกิดผล ยาหม่อง เป็นต้น สำหรับสมุนไพรส่วนใหญ่ที่ใช้ก็เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเน้นการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เน้นทำเพื่อการค้าใหญ่โตมากนักแต่ทำเพื่อเลี้ยงชีพและส่งต่อความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไปและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ที่มีในหลากหลายวิธี คือ การถูกเชิญไปเป็นวิทยากรสอนให้กลุ่มคนตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในสถานที่ราชการและเอกชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับญาติ พี่ น้อง เพื่อนและบุคคลทั่วไปในชุมชน ที่สนใจเข้ามาศึกษาที่แหล่งผลิตเป็นรายๆ ไป ทำมาแล้วหลายคน หลายรุ่นมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สำหรับบางภูมิปัญญาก็ไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนภายนอก จะส่งต่อเฉพาะในครอบครัว ลูกหลาน เท่านั้น

การผลิตผลิตภัณฑ์

การผลิตของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากเน้นการผลิตที่ทำกันได้ง่าย วัสดุที่นำมาทำผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็น สาขาคหกรรมด้านอาหาร สาขาศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์ ด้านหัตถกรรม และสาขาสาธารณสุขด้านการสืบสานตำราสมุนไพร ส่วนใหญ่ก็ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นหาซื้อได้ง่ายเน้นหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น ผลิตภัณฑ์จากกุ้ง การทำปฐมาภิเษก ขนมจาก การทำผ้ามัดย้อมจากต้นจาก การทำพวงกุญแจจากรากลำพูน และไม่ค่อยมีอุปกรณ์หนัก แต่จะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ที่มีอยู่โดยทั่วไป

2. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

การวิเคราะห์ศักยภาพและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

1. ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ย

อยู่ในระดับมากในระดับสูงสุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน รองลงมาคือ ท่านสามารถบอกเส้นทางการเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ และชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในช่องทางต่างๆ

2.การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ

3.ผลการศึกษาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

3.1การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอพระสมุทรเจดีย์ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1.1 ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง โดยในการจัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยให้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่าย สืบหาข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละตำบล ประชุมทำแผนและโครงการ ร่วมกันมีการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ และต้องปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ

3.1.2 ในหน่วยงานหลักได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดตั้งหน่วยงานย่อยในองค์กรสำหรับส่งเสริมหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้รับผิดชอบมีการประสานร่วมมือกันกับหน่วยงานที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกันในหน่วยงานอื่นโดยจัดทำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศและใช้ร่วมกัน

3.1.3 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในทุกปีหรือทุกภาคเรียน มีการให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและรณรงค์ให้สถานศึกษาทุกแห่งให้ความร่วมมือในการนำผู้เรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เพื่อให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ ในการจัดการเรียนรู้ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

3.2.1 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่างจริงจัง

3.2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในรายวิชาการศึกษาทั่วไป หรือสร้างเนื้อหาที่สอดแทรกเข้าไปในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมี

ส่วนร่วมเพื่อพัฒนาให้นักศึกษามีจิตสำนึกรักชุมชนท้องถิ่นที่อาศัย ตลอดจนสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยถ้านักศึกษาสนใจสามารถศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ประกอบอาชีพต่อยอดได้ในอนาคตต่อไปได้

3.2.3 ผู้บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนและหน่วยงานที่จัดการทางด้านการศึกษา ควรควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2.4 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรร่วมมือกันจัดให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสถานศึกษาเป็นผู้ประสานงานการอบรมให้ความรู้กับคนในชุมชน และมีข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งหมดรวมอยู่ในสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 33 ภูมิปัญญา จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น 22 คนภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 40-60 ปีมากที่สุดซึ่งเป็นวัยที่ค่อนข้างมีอายุ เนื่องจากในวัยนี้เป็นวัยที่ได้มีการสั่งสมประสบการณ์ในการทำงานจนเกิดความชำนาญ และงานส่วนใหญ่เป็นงานศิลปกรรมด้านงานประดิษฐ์ ซึ่งต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและความเชี่ยวชาญในการทำงานเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน พัฒนาคุณภาพเรื่อยมา ผลงานต้องมีความประณีต ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำเรือรบจำลอง กระจกแกะลายเพนท์สี การประดิษฐ์ปูรามเกียรติ์ การทำปัสต้าฟ บ้านโตไม้ประดิษฐ์บายศรีดอกไม้งาม การสานปลาตะเพียนจากใบจาก ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก -gunวนด้นี้จากใบลาน เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสมบัติ พรหมพันธุ์ (2551) ที่ได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุในโครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะค้นหาความรู้ใหม่ๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ เพื่อเป็นองค์ความรู้ไม่ให้สูญหายและมีการนำไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนต้องการให้หน่วยงานของรัฐเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุด้านการใช้ภูมิปัญญา ต้องการได้รับเชิญไปให้ความรู้และให้นำตลาดรองรับผลผลิตอีกด้วย ภูมิปัญญาส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเป็นส่วนใหญ่ และมีประสบการณ์ประมาณ 10 ปี และมีการพัฒนาฝีมือตนเองอยู่เสมอรวมทั้งมีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นการฝึกฝีมือตลอดเวลา รวมทั้งการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการศึกษาผลงานหรือผลิตภัณฑ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่ เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือและมีความเก่าแก่สืบทอดกับมารุ่นต่อรุ่นถ้าเป็นงานที่เป็น **สาขาศิลปกรรมด้านอาหาร** ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ทำมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบทอดต่อๆ กันมาจนถึงในยุคปัจจุบัน สำหรับ **สาขาศิลปกรรม** ด้านหัตถกรรม ด้านงานประดิษฐ์ ส่วนใหญ่เป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิตและมีการทำที่ต่อเนื่องมายาวนาน ต้องมีความประณีต สวยงาม ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญของผู้ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เช่น การทำปัสต้าฟ การทำเรือรบจำลอง กระจกแกะลาย

เพนทีสี่ การประดิษฐ์ปฐามเกียรติ์ บ้านตอไม้ประดิษฐ์ บายศรีดอกไม้สด การสานปลาตะเพียนจากใบจาก ผ้ามัดย้อมจากต้นจาก ฆวนวดนิ้วจากใบลาน เป็นต้น **สาขาสาธารณสุข** ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของสมุนไพร เช่น การทำสมุนไพรหอม การทำยาหม่อง การทำสบู่ทองคำ ยาสีฟันสมุนไพรข่อย เป็นต้น สำหรับสมุนไพรวิเศษส่วนใหญ่ที่ใช้ก็เป็นวิเศษที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาเป็นส่วนประกอบของการทำ

3. ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญาแต่ละท่านจะมีกระบวนการเรียนรู้และการสั่งสมประสบการณ์ในลักษณะที่แตกต่างกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้ทรงภูมิปัญญาคือการ**ได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา บรรพบุรุษ** และนำมาปฏิบัติจนมีความเชี่ยวชาญ มีการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่อยอดให้มีคุณภาพและเป็นที่ต้องการของคนตามยุคตามสมัยมากขึ้น เช่น การทำผลิตภัณฑ์จากกัญ ขนมหาก ขนมหกสรดอกลำเจียกลูกจาก โดยการ**เรียนรู้ด้วยตนเองโดยการลองถูกลองผิด** ผ่านการฝึกฝนและพัฒนาฝีมือมานานงานที่ออกมาทั้งสวยและไม่สวย แต่อาศัยใจรักและความมุ่งมั่นค่อยๆพัฒนาฝีมือต่อยอดไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้คุณภาพที่ดีที่สุดและเป็นที่ต้องการ เช่น การทำเรือรบจำลอง การประดิษฐ์ปฐามเกียรติ์ บ้านตอไม้ประดิษฐ์ การสานปลาตะเพียนจากใบจาก โดยการ**เรียนรู้จาก ครูบาอาจารย์ ครูรุ่นเก่า** และมีการฝึกปฏิบัติจริงจนทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ มีหาทำทางที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีการหาลูกเล่นต่างๆ เช่น การทำพวงหรีดอุปกรณ์เครื่องครัว การสานตะกร้าพลาสติก การทำบ้านตอไม้ประดิษฐ์ ฆวนวดนิ้วจากใบลาน มีการหารูปแบบใหม่ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซากจำเจ ทำให้สามารถนำมาประกอบอาชีพได้ โดยการ**เข้ารับการอบรม**จากสถานที่จัดฝึกอบรมต่างๆ เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยงานราชการของจังหวัดสมุทรปราการที่เปิดให้บุคคลที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรม เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้จากผ้าใยบัว การทำสมุนไพรหอม การทำน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรไร ไพรวรรณ (2548: 20 – 23) ที่สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ มีอยู่ 8 รูปแบบหลักๆ คือ การลองผิดลองถูก การลงมือทำจริง การสาธิตวิธีการ /การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า การเรียนรู้โดยพิธีกรรม มาจากศาสนา การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และครูพักลักจำ

4. ผลการศึกษากรรณวิธีในการผลิตผลิตภัณฑ์และการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นกรรมวิธีในการผลิตผลิตภัณฑ์ของผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่ จะไม่ซับซ้อนมากนักการผลิตที่ทำได้ง่าย ส่วนใหญ่จะใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเป็นหลักเช่น กุ้ง ปู ใบจาก ลูกจาก การ**ถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น** โดยทั่วไปผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีการถ่ายทอดความรู้ ให้กับลูก หลาน พี่น้อง เพื่อน นักเรียน นักศึกษาและประชาชนโดยทั่วไป และมีผู้สนใจเข้าเรียนรู้หลากหลาย การเรียนทั้งที่เรียนเป็นกลุ่มหรือเรียนแบบตัวต่อตัวก็มี ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 91 - 92) ที่ว่ากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ ของชุมชนมีวิธีการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายรูปแบบด้วยกัน คือ 1) ถ่ายทอดแบบตัวต่อตัว เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าวกับบุคคลที่เป็นญาติสนิทกัน เพื่อนสนิทกันหรือเป็นลูกหลานอยู่ในครอบครัวเดียวกัน จะไม่ยอมถ่ายทอดให้กับคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิทกัน 2) การถ่ายทอดโดยการรวมกลุ่มกัน เป็นวิธีการที่ขยายผลได้ดีและแพร่หลายทั่วไป เช่น วิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม 3) ทดลองปฏิบัติโดยการซักถามคนอื่น เป็นการถ่ายทอด

ความรู้และมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากผู้ทดลองต้องมีการลองผิดลองถูก และทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จ

4) การทดลองปฏิบัติโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน คำนว้าจากเอกสาร ซึ่งพบว่าวิธีนี้ประสบความสำเร็จดีกว่าทดลองทำตามคนอื่นโดยขาดความรู้ประสบการณ์

5. ศักยภาพของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางถึงมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในระดับสูงที่สุด คือ ชุมชนเต็มใจและสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับชุมชน รองลงมาคือ ท่านสามารถบอกเส้นทางการเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ และชุมชนมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในช่องทางต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ อำเภอพระสมุทรเจดีย์เป็นอำเภอที่มีแหล่งเรียนรู้หลากหลายไม่ว่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล/สมาคม แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบันและหน่วยงาน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชื่อเสียง เช่น การทำกุ้งเหยียด การทำเรือรบจำลอง การทำปัสตาดำ เป็นต้น คนในชุมชนเองเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานก็คาดหวังอยากให้ชุมชนท้องถิ่นของตนเองมีความเจริญก้าวหน้าและเป็นที่รู้จักของคนต่างๆ เมื่อเป็นที่รู้จักและมีคนเข้ามามากขึ้นก็ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นตามไปด้วย และภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดให้คนภายนอกเข้ามาในชุมชน อยากรู้จักชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าคนในชุมชนช่วยอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบอกแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น การเดินทางและคนในชุมชนร่วมมือกันดูแลและอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงไว้ก็จะยิ่งทำให้คนเข้ามาศึกษาและเรียนรู้มากขึ้นและถ้ามีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลในสื่อต่างๆ จะทำให้เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงมากขึ้นตามไปด้วย สอดคล้องกับมกมล ฮมแสน (2546) ให้แนวคิดที่ว่า ศักยภาพของชุมชนเป็นขีดความสามารถหรือความพร้อมของกลุ่มบุคคลในชุมชนเดียวกันที่จะกระทำการใดๆ ให้เป็นผลสำเร็จ รวมถึงการแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน รวมไปถึงความสามารถในการประสานความร่วมมือภายในชุมชนโดยสามารถแก้ไขปัญหาที่มีมาจากภายนอกด้วยเพื่อประโยชน์โดยรวมของชุมชน

6. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา โดยภาพรวมการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ คนในชุมชนเองต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองส่วนใหญ่ก็จะมีเวลามากในการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานราชการจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นร่วมในการวางแผนกำหนดเป้าหมาย ร่วมให้ข้อมูล ร่วมดำเนินการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ร่วมจัดทำงบประมาณในการดำเนินการ ร่วมประเมินผลการดำเนินงานหรือให้ข้อคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการจัดการศึกษา ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ต้องใช้เวลา ซึ่งในการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถ้าจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลควรต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นไปจนถึงขั้นสุดท้ายจะเกิดประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในช่วงต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาดังนี้ 1) ร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา 2) ร่วมปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนา 3) ร่วมรับ

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการพัฒนา 4) ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา สอดคล้องกับ Cohen and Uphoff (อ้างถึงใน จริญญา บันเทิง, 2548) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล สำหรับการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ นี้ นักวิชาการสาขาต่าง ๆ มีจุดเน้นของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันออกไปและงานวิจัยดังกล่าวยังสอดคล้องกัน นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527 อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539) ที่สรุปว่า การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือถูกจังหวะและเหมาะสมกับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ ดังนั้นองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องคิดหาวิธีการที่จะสร้างความศรัทธาและชี้แนวทางให้เห็นว่าถ้ามีการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาจะเกิดผลที่ดีอย่างไรกับคนในชุมชน ลูกหลานคนรุ่นใหม่จะได้ประโยชน์อย่างไรกับการกระทำของคนใน และสอดคล้องกับงานวิจัยของเจียมพดล ไชยาลักษณ์ (2547) ได้ทำการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาพบว่าด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาหลักสูตรท้องถิ่นและสาระเพิ่มเติมอยู่ในระดับปานกลาง

7. แนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีข้อมูลสรุปได้ดังนี้

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตอำเภอพระสมุทรเจดีย์ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง โดยในการจัดทำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมโดยให้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องหลายๆ ฝ่าย เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลพัฒนาชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น สืบหาข้อมูลในท้องถิ่นแต่ละตำบล ซึ่งมี 42 หมู่บ้าน ในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ว่ามีผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลิตภัณฑ์ของแต่ละคนอะไรบ้าง มาประชุมทำแผนและโครงการร่วมกันซึ่งควรต้องมีการมีงบประมาณรองรับและมีการตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ และต้องปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ

ในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศสามารถจัดทำในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1.1 จัดทำเป็นทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเชิดชูเกียรติของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลงานของแต่ละคน

1.2 การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของเว็บไซต์ เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการสืบค้น อ้างอิง โดยมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัย

1.3 การจัดทำเป็นเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยทัศน์ และบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงความสามารถและผลงานของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ในหน่วยงานหลักได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดตั้งหน่วยงานย่อยในองค์กรสำหรับส่งเสริมหรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบมีการประสานร่วมมือกันกับหน่วยงานที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกันในหน่วยงานอื่นโดยจัดทำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศและใช้ร่วมกัน

3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีงานนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ในทุกปีหรือทุกภาคเรียน มีการให้รางวัลเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นและรณรงค์ให้สถานศึกษาทุกแห่งให้ความร่วมมือในการนำผู้เรียนเข้ามาศึกษาหาความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เพื่อให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ ในการจัดการเรียนรู้ มีวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอาชีวศึกษา ควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาอย่างจริงจัง โดยให้มีระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาโดยให้หลักสูตรมีสภาพเท่ากับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้โดยคณะครูอาจารย์และผู้บริหารต้องร่วมกันทำหลักสูตรท้องถิ่นและตั้งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนโดยกำหนดแนวทางการสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาของรายวิชา หรือจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติม มีการจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อเป็นการสร้างค่านิยมให้นักเรียน รักในชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง

2. ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยจัดทำเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในรายวิชาการศึกษาทั่วไป หรือสร้างเนื้อหาที่สอดแทรกเข้าไปในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาให้นักศึกษามีจิตสำนึกรักชุมชนท้องถิ่นที่อาศัย ตลอดจนสร้างโอกาสให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยถ้านักศึกษาสนใจสามารถศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจังเพื่อนำมาใช้ประกอบอาชีพต่อยอดได้ในอนาคตต่อไปได้

3. ผู้บริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียนและหน่วยงานที่จัดการทางด้านการศึกษา ควรควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรร่วมมือกัน จัดให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสถานศึกษาเป็นผู้ประสานงานการอบรมให้ความรู้กับคนในชุมชน และมีข้อมูลสารสนเทศของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งหมดรวมอยู่ในสถานศึกษา

ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาริ หอมอุดม (2553: 37)ที่ว่า หลักสูตรของสถานศึกษาในทุกระดับต้องกำหนดให้มีการเรียนการสอนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยเพื่อแสดงความเป็นไทย และ ส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยมาประยุกต์กับการตลาดเพื่อการผลิตและการเผยแพร่ให้นานาประเทศได้รู้จักภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง และงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 117 – 118) ที่ว่าควรมีการถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มีเหล่านี้ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ ควรพิจารณาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา ไปจัดดำเนินการเพื่อให้เกิดผลงานที่ออกมาเป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นในอำเภอพระสมุทรเจดีย์ มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยในการดำเนินการควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภออื่นในจังหวัดสมุทรปราการ หรือในจังหวัดอื่น ให้ครอบคลุมทุกจังหวัด เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้นและเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติให้คงอยู่ต่อไป
2. ควรมีการวิจัยเพื่อหาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยังคงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤษฎณา วงษาสันต์และคณะ. (2542). **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ: เอ็ดดูเคชั่น.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2529). **รายงานการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรสตรีในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะ กพสม. กองวิจัยและประเมินผล**
กรมการพัฒนาชุมชน.
- กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ. (2539). **ท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพฯ : ครูสภา
ลาดพร้าว.
- _____. (2544). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : ครูสภา.
- กรมส่งเสริมการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2553). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ค้นเมื่อ
วันที่ 9 เมษายน 2558 จาก <http://tkagri.doec.go.th>.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **การพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและ**
ท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา.
- กิดานันท์ มลิทอง. (2540). **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จริญญา บรรเทิง. (2548). **การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: โอ เอ พรินต์ติ้ง การพิมพ์.
- เจียมพดล ไชยาลักษณ์. (2542). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการปฏิรูปโรงเรียนและ**
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. ศึกษา
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์. (2541). “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางคืออะไร”. **ปฏิรูปการศึกษา** 1,1 (กันยายน
2541) : 8
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. (2540). **การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม**
ของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร.
วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
การศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2546). **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3: ภาคกลางและภาคตะวันออก**. กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ทรงจิต พูลลาภ และคนอื่นๆ. (2546). **ศึกษาวิจัยภูมิปัญญาไทย ทั้ง 4 ภาค**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นงเยาว์ อุทุมพร. (2553). **เอกสารประกอบการสอนวิชาหลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**.
กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

- นภดล สมแสน. (2546). การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการอุทยานแห่งชาติ
กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นารถา คงยิ้ม. (2549). **ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นิคม ชมพูหลง. (2548). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม:
 อภิชาติการพิมพ์.
- นิตยา เกตุครุฑ. (2550). **รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาไม้ผล ตำบล
 นานกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- นุชลี คล้ายวันเพ็ญ. (2553). **การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนของครู
 โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพระนครศรีอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา
 การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประกอบ ใจมั่น. (2547). **การพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับ
 มหาวิทยาลัยราชภัฏ**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2542). **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม**.
 กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- _____. (2547). **ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- พจณี เทียมศักดิ์ (2543). **ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนโรงเรียน**. ปริญญานิพนธ์การศึกษา
 ดุษฎีบัณฑิต (พัฒนศึกษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- พวงรัตน์ วิทย์ตมาภรณ์. (2541). **การศึกษาการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอน
 กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(วิชาสังคมศึกษา)ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัด
 ขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระครูวินัย ประจักษ์. (2545). **การสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญา: ปัจจัยที่เกื้อหนุน**. กรุงเทพฯ:
 ม.ป.พ.
- ไพพรรณ เกียรติโชติชัย. (2541). **กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์
 การพิมพ์.
- ยุพา สัมสิริอำนาจศักดิ์. (2551). **การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสืบทอด**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- รัตน์ะ บัวสนธิ์. (2537). **การศึกษาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิ
 ปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง**. วิทยานิพนธ์
 การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรม**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- _____. (2545). **พจนานุกรม**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- เรไร ไพวรรณ์. (2548). **รายงานการวิจัยการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาชุมชนใน
 เขตธนบุรี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

- วัฒนชัย ชูมากและคณะ. (2555). การศึกษาและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและผลกระทบที่เกิดจากสภาวะโลกร้อนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา หมู่ 9 บ้านขุนสมุทรจีน ตำบล แหลมฟ้าผ่า อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- วารี หอมอุดม. (2553). คุณค่าของภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย และการสืบทอด. ค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2557. จาก <http://www.kroobannok.com>
- ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. (2544). การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่น เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- ศศิธร ธรรมโสภิต. (2553). บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตคลองสาน สังกัด กรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2547). เล่มที่ 23. ภูมิปัญญาและปราชญ์ชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- สารานุกรมวิกิพีเดีย. (2558). สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2556 จาก <http://th.wikipedia.org/>
- สิริยุพา ศกุนตะเสถียร. (2545). การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม. ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- สุวรรณณี สิมะกรพันธ์และคณะ. (2552). การศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาตลาดน้ำโบราณ บางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- สุโขทัยธรรมาริราช, มหาวิทยาลัย. (2539). เอกสารการสอนชุดวิชา โรงเรียนกับชุมชนหน่วยที่ 1 – 7. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.
- _____. (2539) เอกสารการสอนชุดวิชา โรงเรียนกับชุมชน หน่วยที่ 8 – 15 .(พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์.
- สุดารัตน์ ชาญเลขา. (2545). รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันราชภัฏกับชุมชน. วิทยานิพนธ์ สาขาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2541). ภูมิปัญญาชาวบ้านในภาคใต้. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- _____. (2544). การบริหารโรงเรียนตามแนวปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว.

- สำนักงานเขตธนบุรี. (2557). เอกสารโครงการธนาคารคลังสมองกรุงเทพมหานคร.
กรุงเทพมหานคร.(อัดสำเนา).
- หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา.(2544). การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน
และท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- อนงค์ศิริ วิชาลัย. (2552). เอกสารคำสอนรายวิชาแหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น. คณะครุ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- อรรณพ ไผ่เอ๋ย. (2547). การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
ศาสนาและวัฒนธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย,
เชียงใหม่. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของ
ชาวบ้านไทย.นนทบุรี: โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Arnstein, S. R. (1969). "Ladder of Citizen Participation". *Journal of American Institute of Planners*. 35 (July 1969): 216 - 224.
- Cohen , J. M., & Uphoff, N. T. (1981). *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Ithaca, NY: Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Douglah, M. (1970). Some Perspective on the Phenomenon of Participation. *Adult Education Journal*. 20(2): 88 - 98; 1970.
- Gustavo, Wilches-Chaux. (1992). The Meaning of Participation. In Brand, Peter Charles. (ed.), *Community Participation: Proceedings*. Habinet International Seminar. Colombia: Habinet.
- Whang, In-Joung. (1981).*Management of rural change in Korea: The Saemaul Undong*. Seoul: Seoul National University Press.
- Yamane, Taro. (1973). *Statistics : An Introductory Analysis*. 3rd ed. New York: Harper & Row.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1. ดร.กฤษณา คิตติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
2. ดร.พัชรี ปิยภักดิ์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
3. ผศ.ดร.ชูชาติ พ่วงสมจิตร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา

1. นายกำจัด สุวรรณपाल ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดสาขลา จ.สมุทรปราการ
2. นายวรพจน์ สิงห์ราช ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคลองสวน (พรหมอุทิศวิทยาการ)

จ.สมุทรปราการ

3. นางศรีอุไร แก้วมณี ครูโรงเรียนวัดคลองสวน (พรหมอุทิศวิทยาการ) จ.สมุทรปราการ
4. นางพาสนา ชลบุรีพันธ์ ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการเขต 1
5. นางจิรธร แหวนทอง ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการเขต 1
6. นายพิเชษฐ์ ยิ่งตรง ครูโรงเรียนป้อมนาคราชสวาทยานนท์ จ.สมุทรปราการ
7. นางสาววิมลศิริ อินทะแสน นักวิชาการพัฒนาชุมชน อ.พระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ
8. นายประธาน แม้นเหลืองอ่อน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประธานผู้สูงอายุ อ.พระสมุทรเจดีย์

จ.สมุทรปราการ

9. ผศ.ดร.ชูชาติ พ่วงสมจิตร อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

10. นายวิสูตร มหานาค ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 อ.พระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ
11. นางช่อนกลิ่น บุญเข้ม ประธานกลุ่มแม่บ้านพัฒนาอาชีพบ้านนาเกลือ อ.พระสมุทรเจดีย์

จ.สมุทรปราการ

12. นางอุไรวรรณ พงษ์โสภา เลขากลุ่มพัฒนาอาชีพบ้านนาเกลือ
13. ผศ.ดร.นงเยาว์ อุทุมพร ผู้วิจัย

ภาคผนวก ข

- ข้อมูลรายละเอียดภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 33 ภูมิปัญญา
จากผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 22 คน

ประวัติคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นงเยาว์ อุทุมพร

อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

สถานที่ติดต่อ

71 ซ.จรัญสนิทวงศ์ 46 แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กทม.10700

(e-mail) unongyao@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

ครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต(การวัดและประเมินผลการศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
การศึกษามหาบัณฑิต (ธุรกิจศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต(วิจัยและประเมินผลการศึกษา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
บริหารธุรกิจบัณฑิต(บัญชี) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลงานวิจัย

- 1) การพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนเขตธนบุรี. (2558). กรุงเทพฯ : รายงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี ทุน สกอ.
- 2) ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. (2557). กรุงเทพฯ : รายงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี (นงเยาว์ อุทุมพรและณัฐสุภา จิววิวานนท์) ทุน มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
- 3) กระบวนการพัฒนาทักษะการสืบค้นข้อมูลและตั้งโจทย์วิจัยของนักศึกษาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2556. (ผศ.ดร.นงเยาว์ อุทุมพร ดร.พัชรี ปิยภักดิ์ ดร.สมจินตนา จิรายุกุล ดร.วินัยธร วิชัยดิษฐ์) ทุน สกอ.
- 4) กระบวนการพัฒนาทักษะการสืบค้นข้อมูลและตั้งโจทย์วิจัยของนักศึกษาครุศาสตร์สาขาคอมพิวเตอร์ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2556. (ผศ.ดร.นงเยาว์ อุทุมพร) ทุน สกอ.
- 5) การวิจัยพัฒนาครุฑมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชนในเขตฝั่งธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2555. (ดร.นิธิภัทร บาลศิริ, ผศ.ดร.นงเยาว์ อุทุมพร, ผศ.ดร.ปนัดดา ยิ้มสกุล, ผศ.สายพิน ธรรมบำรุง) ทุน สกอ.
- 6) การพัฒนาทักษะด้านการวิจัยด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเขตตลิ่งชัน ของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2555. . (ผศ.ดร.นงเยาว์ อุทุมพร) ทุน สกอ.
- 7) การวิจัยประเมินผลโครงการฝึกอบรมการผลิตสื่อการสอน (สื่อกระดาษ) สำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2554. (ดร.นงเยาว์ อุทุมพร อาจารย์วินัยธร วิชัยดิษฐ์ อาจารย์พัชรี ปิยภักดิ์) ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

8) การวิจัยระดับมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2554. (ผศ.ดร.จิรพันธ์ ไตรทิพจรัส ดร.นงเยาว์
อุทุมพร อาจารย์วินัยธร วิชัยดิษฐ์)

9) รายงานการประเมินหลักสูตรการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2553. (รศ.วันเพ็ญ เกศโกมล และคณะ)

10) รายงานการวิจัยประเมินผลการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัด.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553. (ดร.นงเยาว์ อุทุมพร) ทุนจาก
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

11) รายงานการวิจัยประเมินผลการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553. .(ผศ.ดร.พิชิต ฤทธิ์จัญญ ผศ.ชูชาติ
พ่วงสมจิตร ดร.เก็จนกก เอื้อวงศ์ ดร.นงเยาว์ อุทุมพร)

12) การวิจัยและพัฒนานโยบายการพัฒนาคูและบุคลากรทางการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553. .(ผศ.ดร.พิชิต ฤทธิ์จัญญ ผศ.ชูชาติ
พ่วงสมจิตร ดร.เก็จนกก เอื้อวงศ์ ดร.นงเยาว์ อุทุมพร)

13) การสำรวจความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการของเทศบาลนครปาก
เกร็ด ประจำปี 2553. นนทบุรี : เทศบาลนครปากเกร็ด, 2553. .(ผศ.ดร.พิชิต ฤทธิ์จัญญ ผศ.ชูชาติ
พ่วงสมจิตร ดร.เก็จนกก เอื้อวงศ์ ดร.นงเยาว์ อุทุมพร) ทุนจากเทศบาลนครปากเกร็ด

นักวิจัยร่วม

อาจารย์จิรภัทร อาदनารี

ประธานหลักสูตรภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

สถานที่ติดต่อ

510 หมู่บ้านชลนิเวศน์ ถ.ประชาชื่น แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม.10900

ประวัติการศึกษา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

นักวิจัยร่วม

อาจารย์ ดร.ปรีชา ธนะวิบูลย์

อาจารย์ประจำสาขาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

สถานที่ติดต่อ

339/39 ถนนบางกรวย-ไทรน้อย ต.บางรักพัฒนา อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรี

ประวัติการศึกษา

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์